

บทที่ 3

ผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพเช็ค ของประเทศไทยและของต่างประเทศ

กฎหมาย The Bills of Exchange Act ของอังกฤษที่ได้ประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1882 นับเป็นต้นแบบของกฎหมายตั๋วเงินของหลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) กฎหมายฉบับนี้ตราขึ้นโดยการรวบรวมหลักกฎหมายที่พัฒนามาจากจารีตประเพณีทางการค้าของพ่อค้าในสมัยกลางของยุโรป¹

แต่เดิมนั้นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี Common Law ที่มี The Bills of Exchange Act ของประเทศอังกฤษเป็นต้นแบบ ไม่ได้แยกเช็คออกจากตั๋วแลกเงินอย่างชัดเจน โดยถือว่าเช็คเป็นตั๋วแลกเงินประเภทหนึ่งที่กำหนดให้ธนาคารเป็นผู้จ่ายเมื่อมีการขึ้นเงิน² ซึ่งมีความแตกต่างกับกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ที่ส่วนใหญ่จะมีกฎหมายตั๋วเงินของประเทศในกลุ่มนี้จะมีหลักการสอดคล้องกับ The Geneva Conventions on Bills, Notes, and Cheques 1930 และ 1931 ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการอวัลตั๋วเงิน และมีการแยกเช็คเป็นตราสารเปลี่ยนมือต่างประเภทกับตั๋วแลกเงิน

สำหรับกฎหมายของประเทศไทยนั้น ถึงแม้ว่าบทบัญญัติในเรื่องเอกเทศสัญญา ลักษณะอื่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยส่วนใหญ่ จะนำแบบอย่างมาจาก

---

¹James I. Reynolds, **The Legal Environment in the Payment System** [Online], available URL: http://www.law.ubc.ca/harris/Gladstone/Text/Brown_Reynolds.pdf, 2004 (May, 7).

²แต่ในปัจจุบันประเทศในกลุ่ม Common Law ก็ได้ตรากฎหมายขึ้นใหม่เพื่อแยกเช็คออกจากตั๋วแลกเงิน เช่น The Cheques Act 1957 ของประเทศอังกฤษ The Cheques Act 1960 ของประเทศนิวซีแลนด์ และ The Cheques and Payment Order Act ในปี 1986 ของประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

กฎหมายเยอรมันและกฎหมายญี่ปุ่นก็ตาม แต่กฎหมายตัวเงินได้ยกร่างขึ้นโดยอาศัยหลักการส่วนใหญ่ตาม The Bills of Exchange Act ของประเทศอังกฤษ โดยได้รับเอาหลักการของ The Geneva Conventions มากร่างบทบัญญัติด้วย ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับการรับอาวัล ซึ่งในกฎหมายของประเทศอังกฤษมิได้แยกลักษณะของการรับอาวัลจากการสลักหลัง (Endorsement) ตัวเงินในฐานะอื่น และการแยกเช็คออกมาเป็นตราสารเปลี่ยนมืออีกประเภทหนึ่งต่างหากจากตัวแลกเงิน

ข้อกำหนดเกี่ยวกับการยื่นตัวเงินเพื่อให้มีการใช้เงิน (Presentment) ในกฎหมายของประเทศต่าง ๆ แต่เดิมไม่ว่าจะเป็นประเทศในกลุ่ม Common Law หรือ Civil Law จะมีข้อกำหนดให้ผู้ทรงตัวเงินต้องยื่นตัวเงินนั้นต่อคู่สัญญาฝ่ายที่มีหน้าที่ชำระหนี้ตามตัว โดยมีข้อกำหนดเรื่องสถานที่และเวลาในการยื่นตัวเงินเพื่อการดังกล่าว แต่ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากขึ้นจนระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้ามามีบทบาทในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพและการลดต้นทุนในระบบการชำระราคา

1. ผลกระทบทางกฎหมายจากระบบการเรียกเก็บเงิน

ตามเช็คด้วยภาพเช็คตามกฎหมายต่างประเทศ

เนื่องจากการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพเช็คนั้น ประเทศไทยนำต้นแบบของระบบมาจากต่างประเทศ โดยในแต่ละประเทศมีระบบทางกฎหมายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้เขียนขอศึกษาถึงผลกระทบทางกฎหมายของประเทศต่าง ๆ รวม 4 ประเทศ ดังต่อไปนี้

1.1 ประเทศอังกฤษ

กฎหมายที่บังคับใช้ในขณะนั้น (The 1882 Act) ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของธุรกิจการค้าของประเทศในปัจจุบันที่ปัจจุบันได้มีการนำระบบ Cheque Truncation เข้ามาใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้น และดูเหมือนเป็นการเพิ่มภาระให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการทางด้านธุรกรรมเช็ค

Section 52(4) ของ The Bills of Exchange Act 1882¹ ได้กำหนดให้การเรียกเก็บเงินตามเช็คต้องมีการยื่นเช็คนั้นไปยังธนาคารผู้สั่งจ่าย บทบัญญัติมาตราดังกล่าวไม่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาจนกระทั่งปี ค.ศ. 1989 คณะทำงานด้านกฎหมายการธนาคารได้จัดทำรายงานเสนอต่อรัฐบาล เสนอให้มีการปรับปรุงกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียกเก็บเงินตามเช็คให้สามารถรองรับการส่งข้อมูลเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ได้ เพื่อลดภาระต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการของธนาคารแก่ผู้สั่งจ่าย โดยในปีต่อมารัฐบาลได้ยอมรับแนวทางที่คณะทำงานชุดดังกล่าวเสนอ และได้มีการเสนอร่างกฎหมายลำดับรอง (Statutory Instrument) ในชื่อ The Deregulation (Bills of Exchange) Order ค.ศ. 1996 เพื่อกำหนดบทบัญญัติรองรับให้ธนาคารผู้เรียกเก็บสามารถส่งเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ไปยังธนาคารผู้จ่ายได้²

สาระสำคัญของ The Deregulation (Bills of Exchange) Order ค.ศ. 1996 สรุปได้ ดังนี้³

1) Section 74 B ธนาคารผู้เรียกเก็บอาจส่งเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์หรือระบบอื่นใดไปยังธนาคารผู้สั่งจ่ายแทนการส่งเช็คไปในรูปเอกสารได้ ซึ่งหากได้ส่งเช็คผ่านระบบที่เป็นทางเลือกดังกล่าว ข้อกำหนดในเรื่องสถานที่ยื่นเช็ค (Proper Place) และเรื่องวันและเวลาทำการ (Reasonable Hour on a Business Day) จะไม่นำมาใช้บังคับ โดยเช็คที่ส่งผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ต้องแสดงรายละเอียดทั้งด้านหน้าและด้านหลังของเช็ค รวมทั้งข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ หมายเลขเช็คของผู้ทรง หมายเลขธนาคารของผู้ทรง เลขบัญชีธนาคารของผู้จ่าย และจำนวนเงิน

หากธนาคารผู้สั่งจ่ายได้ร้องขอภายในเวลาปิดทำการของวันทำการถัดจากวันที่มีการส่งเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ให้ธนาคารผู้เรียกเก็บส่งเช็คในรูปเอกสารมาให้ จะส่งผลให้การยื่นเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์สิ้นสุดไป และบทบัญญัติที่ยอมให้มีการยื่นเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์นี้จะไม่รองรับการยื่นเช็คฉบับดังกล่าวผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ซ้ำอีกภายหลังจากที่มีการร้องขอให้ส่งเช็คในรูปเอกสาร และได้กำหนด

¹P. J. M. Filder, **Sheldon and Filder's Practice and Law of Banking**, 7th ed. (London: MacDonaid & Evans, 1982), p. 142.

²สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, รายงานการวิจัย เรื่อง ลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์และองค์กรออกใบรับรอง (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศไทย, 2542), หน้า 4.

³The Deregulation (Bills of Exchange) Order, 1996.

ไว้ให้ชัดเจนว่า การที่ธนาคารผู้สั่งจ่ายร้องขอให้ธนาคารผู้เรียกเก็บส่งเช็คในรูปแบบเอกสารมาให้ ไม่ได้ถือว่ามี การปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คฉบับนั้น

ในการส่งเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ธนาคารผู้สั่งจ่ายมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ เช่นเดียวกับกรณีที่เช็คฉบับนั้น ได้ถูกส่งมาเรียกเก็บเงินในรูปแบบเอกสาร

2) Section 3 ของ The Cheques Act 1957 รองรับเฉพาะต้นฉบับของเช็คที่ไม่มีการสลักหลัง ซึ่งสามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ เมื่อมีการส่งเช็คเพื่อเรียกเก็บเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ จึงได้มีการเพิ่มเติมให้สำเนาของเช็คดังกล่าวที่สร้างขึ้นโดยธนาคารที่ครอบครองเช็คฉบับนั้นภายหลังการส่งเช็คเพื่อเรียกเก็บเงิน ซึ่งมีการรับรองสำเนาถูกต้อง สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานได้เช่นเดียวกับต้นฉบับของเช็ค

3) สถานะทางกฎหมายของเช็คอาจพิจารณาได้จากกฎหมายเกี่ยวกับการรับฟังพยาน หลักฐานในส่วนของเช็ค คือ ใน Section 3 ของ The Cheques Act 1957 ซึ่งเดิมกำหนดให้ศาลรับฟังเฉพาะ “ต้นฉบับ” ของเช็ค¹ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการรับรองสถานะทางกฎหมายของเช็คในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้น ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยใน The Deregulation (Bills of Exchange) Order 1996 ให้สำเนาของเช็คต้นฉบับที่ได้มีการจัดทำขึ้นและรับรองความถูกต้อง โดยธนาคารผู้ทรงเช็คหลังจากมีการยื่นเช็คเพื่อเรียกเก็บแล้ว สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานได้²

4) นอกจากนี้ กฎหมายอีกประเภทที่อาจนำมาพิจารณา คือ กฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐานในทางแพ่งอันเนื่องเกี่ยวกับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หรือ The Civil Evidence

¹ วิจิต หล่อจิระชุนห์กุล, จิราวัลย์ จิตรถเวช และสำรวม จงเจริญ, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพระบบการหักบัญชีเช็ค (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2547), หน้า 3.

² Section 3: Unindorsed cheques as evidence of payment.

(1) An unindorsed cheque which appears to have been paid by the banker on whom it is drawn is evidence of the receipt by the payee of the sum payable by the cheque.

(2) For the purposes of subsection (1) above, a copy of a cheque to which that subsection applies is evidence of the cheque if-

(a) the copy is made by the banker in whose possession the cheque is after presentment and, (b) it is certified by him to be a true copy of the original

Act ซึ่งแต่เดิมนั้น The Civil Evidence Act 1968 ไม่ได้ระบุถึงการรับฟังพยานหลักฐานที่เป็นสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์อย่างชัดเจน จึงได้มีการปรับปรุงกฎหมายขึ้นในภายหลังโดยออกเป็น The Civil Evidence Act 1995 ที่ได้มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติให้ขยายถึงการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐาน โดยใน Section 9¹ ได้กำหนดให้มีการรับฟัง

---

¹Section 9: Proof of records of business or public authority.

(1) A document which is shown to form part of the records of a business or public authority may be received in evidence in civil proceedings without further proof.

(2) A document shall be taken to form part of the records of a business or public authority if there is produced to the court a certificate to that effect signed by an officer of the business or authority to which the records belong. For this purpose:

(a) a document purporting to be a certificate signed by an officer of a business or public authority shall be deemed to have been duly given by such an officer and signed by him; and

(b) a certificate shall be treated as signed by a person if it purports to bear a facsimile of his signature.

(3) The absence of an entry in the records of a business or public authority may be proved in civil proceedings by affidavit of an officer of the business or authority to which the records belong.

(4) In this section:

“records” means records in whatever form;

“business” includes any activity regularly carried on over a period of time, whether for profit or not, by any body (whether corporate or not) or by an individual;

“officer” includes any person occupying a responsible position in relation to the relevant activities of the business or public authority or in relation to its records; and

“public authority” includes any public or statutory undertaking, any government department and any person holding office under Her Majesty.

(5) The court may, having regard to the circumstances of the case, direct that all or any of the above provisions of this section do not apply in relation to a particular document or record, or description of documents or records.

บันทึกทางธุรกิจที่เป็นอิเล็กทรอนิกส์ได้ อีกทั้งใน Section 13¹ ที่กำหนดนิยามของคำว่า “เอกสาร” และ “สำเนา” ก็ได้ระบุคำนิยามไว้อย่างกว้าง ๆ ซึ่งเอื้อต่อการตีความให้ครอบคลุมถึงการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปก็คือ เดิม กฎหมายที่รองรับระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คของประเทศอังกฤษ หรือ The Bills of Exchange Act นั้น ไม่อาจตีความให้ครอบคลุมการใช้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในการทำธุรกรรมเกี่ยวกับเช็คได้อย่างชัดเจน ในปี 1996 รัฐบาลอังกฤษจึงได้ออกกฎหมายลำดับรอง คือ The Deregulation (Bill of Exchange) Order 1996² เพื่อรองรับการใช้ระบบ Cheque Truncation เป็นการเฉพาะ โดยมีสาระสำคัญ คือ รองรับให้การยื่นเช็คไปยังธนาคารผู้ส่งจ่ายเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์แทนเช็คต้นฉบับเป็นการยื่นเช็คที่ชอบด้วยกฎหมาย

1.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายตัวเงินของประเทศอังกฤษ³ โดยได้ตรากฎหมาย The Negotiable Instruments Law ขึ้นประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1896 ซึ่งต่อมาได้ถูกยกเลิก และมีการตรา Article 3 และ Article 4 ของ The Uniform Commercial Code (UCC) ขึ้นบังคับใช้แทน

ในช่วงกลางทศวรรษ 1970 มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อยกร่างกฎหมาย The Uniform New Payments Code ซึ่งรองรับการชำระเงินทั้งในรูปเอกสารและ

---

¹Section 13: Interpretation. In this Act:

“document” means anything in which information of any description is recorded,

“copy”, in relation to a document, means anything onto which information recorded in the document has been copied, by whatever means and whether directly or indirectly;

²The Deregulation (Bill of Exchange) Order, 1996.

³วิชิต หล่อจิระชุนห์กุล, จิราวัลย์ จิตรถเวช และสำรวม จงเจริญ, เรื่องเดิม, หน้า 23.

อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อยกเว้นหลักทั่วไปตาม Article 3¹ ซึ่งเป็นข้อกำหนดในส่วน Presentment และ Article 4² ซึ่งเป็นข้อกำหนดเรื่อง Electronic Presentment ของ UCC แต่ร่างกฎหมาย

---

¹§ 3-501. Presentment.

(a) “Presentment” means a demand made by or on behalf of a person entitled to enforce an instrument (i) to pay the instrument made to the drawee or a party obliged to pay the instrument or, in the case of a note or accepted draft payable at a bank, to the bank, or (ii) to accept a draft made to the drawee.

(b) The following rules are subject to Article 4, agreement of the parties, and clearing-house rules and the like:

(1) Presentment may be made at the place of payment of the instrument and must be made at the place of payment if the instrument is payable at a bank in the United States; may be made by any commercially reasonable means, including an oral, written, or electronic communication; is effective when the demand for payment or acceptance is received by the person to whom presentment is made; and is effective if made to any one of two or more makers, acceptors, drawees, or other payors...

²§ 4-110. Electronic Presentment.

(a) “Agreement for electronic presentment” means an agreement, clearing-house rule, or Federal Reserve regulation or operating circular, providing that presentment of an item may be made by transmission of an image of an item or information describing the item (“presentment notice”) rather than delivery of the item itself. The agreement may provide for procedures governing retention, presentment, payment, dishonor, and other matters concerning items subject to the agreement.

(b) Presentment of an item pursuant to an agreement for presentment is made when the presentment notice is received.

(c) If presentment is made by presentment notice, a reference to “item” or “check” in this Article means the presentment notice unless the context otherwise indicates.

ดังกล่าวไม่ได้มีการประกาศใช้ โดยกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาของสภาองเกรสมิชอบเขตการใช้บังคับจำกัดอยู่เฉพาะการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น คือ The Electronic Funds Transfer Act 1978 และต่อมาได้มีการเพิ่มเติม Article 4A ใน UCC เพื่อรองรับการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวไม่ได้แก้ไขเพิ่มเติมหลักกฎหมายที่ใช้บังคับกับตัวเงินแต่อย่างใด¹

ภายหลังจากการเพิ่ม Article 4A ใน The UCC สภาองเกรสยังผ่านกฎหมายอีก 2 ฉบับที่รองรับการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ คือ The Uniform Electronic Transactions Act 1999 และ The Electronic Signature Act เพื่อรองรับสถานะและวิธีการใช้ลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่กฎหมายดังกล่าวก็ยังไม่รองรับการเรียกเก็บเงินตามเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดย The Uniform Transactions Act รองรับการจัดเก็บเช็คที่ผ่านการขึ้นเงินแล้วในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Check Retention) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การเกิดเหตุวินาศกรรมเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2001 เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ The Federal Reserve (FED) เสนอร่างกฎหมาย The Check Truncation Act (CTA) ในปี ค.ศ. 2001 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คในสหรัฐอเมริกาในแต่ละปีมีการใช้เช็คจำนวนมากซึ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้น²

ในปัจจุบันธนาคารผู้เรียกเก็บและตัวกลางอื่นมีภาระหน้าที่ในการส่งเช็คไปยังธนาคารผู้ส่งจ่ายเพื่อเรียกเก็บเงินตามเช็ค และรับคืนเช็คที่ถูกปฏิเสธการจ่ายเงินจากธนาคารผู้ส่งจ่าย ซึ่งในทางปฏิบัติได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพในการเรียกเก็บเงินตามเช็คตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 แต่ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า กฎหมายที่ใช้บังคับมีหลักทั่วไปกำหนดให้ธนาคารผู้ฝากจะต้องนำเช็คไปยื่นต่อธนาคารผู้จ่ายในรูปเอกสาร การเรียกเก็บเงินตามเช็คในรูปแบบอื่น ซึ่งรวมถึงในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ แม้จะยอมรับให้กระทำได้แต่ก็ต้องกระทำในรูปของสัญญา ซึ่งย่อมมีข้อยุ่งยากในทางปฏิบัติ เพราะมีธนาคารจำนวนมาก นอกจากนี้ในบางกรณีผู้ส่งจ่ายของ

---

¹ทัศนัย ตระกูลกระกล, “ปฏิวัติการเคลียร์เช็คสู่ระบบ ECS,” วารสารดอกเบี๋ย 15, 182 (สิงหาคม 2539): 71.

²วิชิต หล่อจีระชุนห์กุล, จิราวัลย์ จิตรถเวช และสำรวม จงเจริญ, เรื่องเดิม, หน้า 25.

ธนาคารยังประสงค์ที่จะได้รับเช็คคืนในรูปแบบเอกสาร ในกรณีที่เช็คดังกล่าวถูกปฏิเสธการจ่ายเงิน ร่างกฎหมาย The Check Truncation Act (CTA) จึงได้ถูกเสนอเพื่อขจัดอุปสรรคทางกฎหมายดังกล่าว¹ ซึ่งในขณะนี้ได้ผ่านการพิจารณาของสภาองเกรสและประกาศเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2546 โดยมีผลใช้บังคับในวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2547

CTA เป็นกฎหมายเฉพาะที่ใช้บังคับกับ Check Truncation โดยการกำหนดบทบาทผู้ถือเช็ครองรับให้ธนาคารสามารถเลือกใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการส่งข้อมูลเช็คเพื่อประโยชน์ในการเรียกเก็บเงินตามเช็คดังกล่าวได้ โดยไม่จำเป็นต้องทำสัญญาเกี่ยวกับสำนักหักบัญชีหรือธนาคารผู้ส่งจ่าย ซึ่งเป็นกรณีที่ไม่อยู่ภายใต้บังคับของ Article 3 และ Article 4 ของ UCC แต่ทั้งนี้ หากธนาคารเลือกที่จะใช้วิธีการเรียกเก็บเงินโดยส่งเช็คในรูปแบบเอกสาร การเรียกเก็บเงินดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้หลักทั่วไปของ UCC ตามเดิม

วิธีการที่ CTA กำหนดขึ้นใหม่นี้มีความแตกต่างจากการแก้ไขเพิ่มเติม The Bills of Exchange ของประเทศส่วนใหญ่ในกลุ่มเครือจักรภพที่ได้กล่าวถึงข้างต้น กล่าวคือ CTA ไม่เพียงแต่รองรับการส่งเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการเรียกเก็บเงิน แต่ได้กำหนดให้มี “เช็คฉบับแทน” (Substitute Check) ซึ่งมีฐานะทางกฎหมายเท่าเทียมกับ “เช็คต้นฉบับ” (Original Check) เช็คฉบับแทนดังกล่าวหมายความรวมทั้ง (1) ภาพจากการกราดภาพเช็คต้นฉบับที่อยู่ในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และ (2) เช็คที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่จากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว

การใช้เช็คฉบับแทนไม่เพียงแต่จะกระทำในการเรียกเก็บเงินตามเช็คเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ในการคืนเช็คที่ถูปฏิเสธการจ่ายเงินได้ด้วย ซึ่งจะสามารถลดระยะเวลาการนำเช็คทั้งหมดที่มีการนำมาขึ้นในวันก่อนผ่าน Sorter เพียงเพื่อแยกเช็คจำนวนไม่มากที่ต้องส่งคืน ในกรณีนี้มีข้อสังเกตว่าเช็คฉบับแทนที่ CTA กำหนดขึ้นนี้มีลักษณะเทียบเคียงกันได้กับ IRD ตามกฎหมายของประเทศสิงคโปร์

ในกรณีที่ธนาคารต้องนำเช็คไปเรียกเก็บจากธนาคารที่อยู่ในระยะไกล และเป็นธนาคารที่ไม่รับเช็คในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ก็สามารถส่งเช็คในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

¹ ทัศนัย ตระกูลกระกล, เรื่องเดิม, หน้า 80.

ไปยังตัวกลางที่อยู่ใกล้ธนาคารผู้จ่ายดังกล่าว ซึ่งเป็นตัวกลางที่ธนาคารผู้เรียกเก็บใช้
บริการอยู่ เมื่อตัวกลางได้รับเช็คในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ก็จะพิมพ์ออกมาในรูปเอกสารและ
ส่งให้ธนาคารผู้สั่งจ่ายเพื่อเรียกเก็บเงินได้โดยสะดวก เนื่องจากเช็คฉบับแทนสามารถใช้
ดำเนินการได้เช่นเดียวกับเช็คต้นฉบับ

เพื่อรองรับหลักการที่เสนอให้เช็คฉบับแทนมีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียม
กับเช็คต้นฉบับ CTA ได้กำหนดให้เช็คฉบับแทนสามารถถูกตรวจสอบได้ในลักษณะ
เดียวกับเช็คต้นฉบับ ไม่ว่าจะป็นรายละเอียดที่ปรากฏตามเช็คหรือข้อความที่แสดง
สถานะทางกฎหมายของเช็คฉบับแทนนั้น

กฎหมายที่รองรับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากกฎหมาย UCC แล้ว
ยังมีกฎหมายอื่นที่รองรับธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้¹

1) กฎหมายที่รองรับเอกสารและลายมือชื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

(1) The Uniform Electronic Transaction Act 1999 (UETA) ซึ่งเป็น
กฎหมายต้นแบบ (Model Law) ที่ออกมาเพื่อรองรับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ โดย
กำหนดให้ลายมือชื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-Signature) และหลักฐานเอกสารที่ถูกเก็บอยู่
ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (E-record) มีผลทางกฎหมายเท่าเทียมกับลายมือชื่อหรือเอกสารที่
อยู่ในรูปของเอกสารกระดาษ แต่กฎหมายดังกล่าวเป็นเพียงกฎหมายต้นแบบที่แต่ละรัฐ
จะต้องนำไปประกาศใช้ ดังนั้น แต่ละรัฐจึงมีสิทธิที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือไม่นำไป
ประกาศใช้ก็ได้

(2) The Electronic Signatures in Global and National Commerce Act
2000 (E-SIGN) เป็นกฎหมายระดับ Federal Law ที่ออกมาเพื่อบังคับใช้ในทุกรัฐของ
ประเทศสหรัฐอเมริกาและเพื่อแก้ไขปัญหาในการนำไปปรับใช้เป็นกฎหมายของ UETA
ที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งโดยเนื้อหาแล้วกฎหมาย E-SIGN จะรับหลักการทั้งหมดจากกฎหมาย
UETA

---

¹เสาวนีย์ อัสวโรจน์, กฎหมายเช็คในประเทศสหรัฐอเมริกา (กรุงเทพมหานคร:
ม.ป.ท., 2542), หน้า 38.

2) กฎหมายที่รองรับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์

The Electronic Funds Transfer Act 1978 เป็นกฎหมายที่รองรับเฉพาะการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ อย่างไรก็ตาม กฎหมายทั้งสามฉบับดังกล่าวไม่สามารถนำไปปรับใช้กับการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพถ่ายได้ โดยกฎหมายสองฉบับแรกได้กำหนดไว้ชัดเจนใน Section 3(b)(2) ของ The Uniform Electronic Transaction Act 1999 และ Section 103(a)(3) ของ The Electronic Signatures in Global and National Commerce 2000 ว่าไม่ให้นำไปใช้บังคับกับธุรกรรมที่อยู่ภายใต้กฎหมาย UCC ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับกับการเรียกเก็บเงินตามเช็ค ส่วนกฎหมาย The Electronic Funds Transfer Act 1978 ก็รองรับเฉพาะการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น และไม่ได้กล่าวถึงการเรียกเก็บเงินตามเช็คแต่อย่างใด

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว ก่อนที่จะมีการร่างกฎหมาย The Check Clearing for the 21st Century Act (Check 21) จึงมีเฉพาะ UCC ซึ่งเป็น Model Law เท่านั้น ที่มีการกล่าวถึง Truncation ปัจจัยที่ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องร่างกฎหมายว่าด้วยการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพถ่าย

ปัจจัยที่ 1 แม้ว่ากฎหมาย UCC ดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้มีการใช้ระบบการเรียกเก็บและชำระบัญชีเช็คด้วยการถ่ายภาพเช็คได้ แต่ต้องมีความตกลงระหว่างธนาคารผู้จ่ายและธนาคารผู้เรียกเก็บ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นจะทำได้ยากเพราะจำนวนของธนาคารในประเทศสหรัฐอเมริกามีจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะให้ธนาคารผู้ส่งไปทำสัญญากับธนาคารผู้จ่ายทุกรายนั้นจะทำได้ยากมาก เพราะโดยส่วนมากธนาคารผู้จ่ายจะไม่ไว้ใจให้ธนาคารผู้เรียกเก็บเป็นผู้ตรวจสอบเช็คแทน เนื่องจากในตัวอย่างภาพถ่ายเช็คจะไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดที่ใช้ในการตรวจสอบความแท้จริงของเช็คได้ เช่น ลายน้ำ หรือน้ำหนักของลายเซ็นของผู้ส่งจ่าย¹

---

¹The Federal Reserve Board, **Final Amendment to Regulation CC to Implement the Check Clearing for the 21st Century Act** [Online], available URL: <http://www.federalreserve.gov/paymentsystems/regcc-faq-check21.htm>, 2007 (July, 21).

ปัจจัยที่ 2 โดยสภาพของกฎหมาย UCC นั้นจะมีผลใช้บังคับก็ต่อเมื่อรัฐแต่ละรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาเอาไปบัญญัติใช้เป็นกฎหมายในรัฐของตน ดังนั้นแต่ละรัฐก็อาจจะปรับเปลี่ยน หรือ รับไปบางส่วน หรือ รับไปทั้งหมดก็ได้ ซึ่งถ้าจะมีการเพิ่มเติมหรือแก้ไขกฎหมายดังกล่าวให้รองรับการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยสัญญาระหว่างธนาคาร ก็จะมีผลต่อเมื่อแต่ละรัฐแก้ไขหรือเพิ่มเติมในกฎหมายของตนตามกฎหมาย UCC เท่านั้น ซึ่งจะขัดกับระบบการชำระเงินด้วยเช็คซึ่งมีลักษณะระหว่างรัฐ (Interstate) ฉะนั้นวิธีการแก้ปัญหาก็คือ การออกกฎหมายของสหพันธรัฐ (Federal Legislation) ที่มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป กล่าวคือ มีผลในทุก ๆ รัฐ

ปัจจัยที่ 3 การใช้เช็คของประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันนั้นมี 2 รูปแบบ คือ (1) การใช้เช็คแบบปกติที่เป็นตราสารที่เปลี่ยนมือได้ (Negotiable Instrument) และ (2) การใช้เช็คแบบเป็นการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Check Conversion)¹ ซึ่งกรณีนี้จะไม่ใช่การใช้เช็คที่อยู่ในรูปตราสารที่เปลี่ยนมือได้ (Negotiable Instrument) แต่จะเป็นการใช้เช็คในรูป Debit Payment กล่าวคือ เมื่อลูกค้าทำธุรกรรมซื้อสินค้า ลูกค้าจะทำการจ่ายเงินโดยใช้เช็ค ซึ่งระบบจะตัดเงินจากบัญชีเงินฝากของลูกค้าเพื่อชำระค่าสินค้าหรือบริการ ดังนั้น ถ้ามีการเพิ่มการใช้การถ่ายภาพเช็คเพื่อเรียกเก็บเงินอีก อาจจะทำให้ผู้บริโภคเกิดความสับสนได้ จึงจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายฉบับใหม่มารับ และทำให้เกิดความแน่นอนยิ่งขึ้น

จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นและการไม่มีข้อขัดเจนและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของธนาคารทั้งหมดของสหรัฐอเมริกา จึงส่งผลให้การเรียกเก็บเช็คโดยรวมของสหรัฐอเมริกาไม่เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุดถ้าเทียบกับระบบเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวยได้ ร่างกฎหมาย The Check Clearing for the 21st Century Act (Check 21 Act)

¹The Federal Reserve Board, *ibid.*

จึงถูกเสนอเพื่อขจัดอุปสรรคทางกฎหมายดังกล่าวและมีผล ตั้งแต่วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2547¹

หลักการ สาระสำคัญ และรายละเอียดของกฎหมาย Check 21 Act²

1) หลักการ

The Check 21 Act กำหนดให้มีเช็คฉบับแทน (Substitute Check) ขึ้นเพื่อประโยชน์ในกระบวนการจัดเก็บทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยกำหนดให้เช็คฉบับแทนมีฐานะทางกฎหมายเท่าเทียมกับเช็คต้นฉบับ ดังนั้นโดยผลของกฎหมายดังกล่าวธนาคารผู้เรียกเก็บจึงสามารถจัดส่งภาพถ่ายเช็คให้แก่ธนาคารผู้จ่ายได้โดยไม่ต้องอาศัยข้อตกลงระหว่างกัน

2) สาระสำคัญ

(1) เช็คฉบับแทนดังกล่าวให้หมายความรวมถึง

ก. ภาพจากการกราดภาพเช็คต้นฉบับที่เป็นกระดาษที่อยู่ในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ข. เช็คฉบับแทนที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่จากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ เช็คฉบับแทนที่ถูกจัดพิมพ์ขึ้นตาม (2) อาจจะถูกนำไปกราดภาพให้อยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์และถูกจัดพิมพ์ออกมาเป็นเอกสารอีกครั้งก็ได้ โดยกฎหมาย Check 21 ก็ให้ถือว่า การทำเช็คฉบับแทนครั้งสุดท้ายนี้มีผลทางกฎหมายเท่าเทียมกับเช็คต้นฉบับที่ถูกกราดภาพในครั้งแรกอีกด้วย

(2) ธนาคารผู้เรียกเก็บสามารถจัดพิมพ์เช็คฉบับแทนให้แก่ลูกค้าของตนได้ และลูกค้าก็สามารถนำเช็คฉบับแทนนั้นไปใช้ได้เสมือนหนึ่งว่าเป็นเช็คต้นฉบับ เช่น ใช้เป็นหลักฐานการจ่ายเงิน หลักฐานทางภาษี หรือเป็นหลักฐานในการฟ้องคดีหากเช็คดังกล่าวถูกปฏิเสธการจ่ายเงิน อนึ่ง เหตุผลในการกำหนดให้เช็คฉบับแทน มีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกับเช็คต้นฉบับ นอกเหนือจากการแก้ไขกฎหมายเพื่อรองรับ Check

¹เสาวนีย์ อัสวโรจน์, กฎหมายเช็คในประเทศสหรัฐอเมริกา, หน้า 55.

²The Federal Reserve Board, op. cit.

Truncation แล้ว ในประเทศสหรัฐอเมริกาเอง มีหน่วยงานรัฐบางหน่วยงาน เช่น Internal Revenue Service (IRS) หรือ Tax Office กำหนดให้ต้องส่งหลักฐานที่เป็นต้นฉบับเท่านั้น ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้เช็คฉบับแทนมีสถานะเทียบเท่ากับต้นฉบับ เพื่อให้สอดคล้องกับทางปฏิบัติของ Tax Office ดังกล่าว

(3) หน้าที่และความรับผิดชอบของธนาคารที่กำหนดไว้ใน The Check 21 Act จะไม่กระทบถึงหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีอยู่เดิมตามกฎหมาย UCC หรือกฎหมายอื่น กล่าวคือ ถ้ามีการปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คฉบับแทน หน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ ของคู่กรณีที่เกี่ยวข้องจากการใช้เช็คภายใต้กฎหมาย UCC ยังคงมีอยู่เหมือนเดิม

(4) รายการต่าง ๆ ในเช็คฉบับแทน ซึ่ง The Check 21 Act กำหนดให้เช็คฉบับแทนต้องมีรายการดังต่อไปนี้¹

ก. มีภาพและข้อมูลทั้งหมดที่ปรากฏอยู่บนด้านหน้าและด้านหลังของเช็คต้นฉบับ

ข. มีแถบข้อมูล MICR (Magnetic Ink Character Recognition) ซึ่งทำให้สามารถประมวลผลเช็คฉบับแทน โดยใช้อุปกรณ์มาตรฐานสำหรับการคัดเลือกเช็ค

ค. เป็นไปตามมาตรฐานอุตสาหกรรมสำหรับเช็คฉบับแทน และ

ง. มีข้อความระบุว่าเช็คฉบับนี้มีฐานะทางกฎหมายเท่าเทียมกับเช็คต้นฉบับ

ถ้าเช็คฉบับแทนนั้นเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาข้างต้นและธนาคารผู้จัดทำเช็คฉบับแทน (Reconverting Bank) ได้ให้คำรับรองตาม Section 5 แล้ว Section 4² ของ The Check 21 Act ได้กำหนดให้เช็คฉบับแทนดังกล่าวสามารถถูกนำไปขึ้นเงินฝากหรือส่งกลับได้ โดยไม่จำเป็นต้องทำเป็นข้อตกลงระหว่างกัน

¹เสาวนีย์ อัสวโรจน์, กฎหมายเช็คในสหรัฐอเมริกา, หน้า 13.

²'Sec. 4. A person may deposit, present, or send for collection or return a substitution check without an agreement with the recipient, so long as a bank has made the warranties in section 5 with respect to such substitution check.'

นอกจากนี้ Section 4 ดังกล่าวยังกำหนดให้ ธนาคารผู้จัดทำ (Reconverting Bank) ซึ่งปกติจะเป็นธนาคารผู้ส่งหรือธนาคารผู้เรียกเก็บ มีหน้าที่จะต้องให้การรับรองด้วยว่า เช็คนับแบบแทนดังกล่าวมีข้อมูลครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเช็คนี้อาจมีการสลักหลังต้องมีรายชื่อของบุคคลผู้สลักหลังดังกล่าวโดยครบถ้วนและชัดเจน รวมถึงรายละเอียดของธนาคารอื่นที่เป็นผู้จัดทำเช็คนับแบบแทนรายก่อนด้วยถ้าเช็คนับแบบนี้เคยถูกทำให้อยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์มาแล้วมากกว่าสองครั้ง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการใช้สิทธิเรียกร้องตามเช็คนับแบบดังกล่าว

(5) การรับรอง (Warranty)

The Check 21 Act กำหนดว่าธนาคารซึ่งได้ออน ยื่น หรือคืนเช็คนับแบบแทน (โดยปกติจะเป็นธนาคารผู้เรียกเก็บหรือธนาคารผู้ส่งทำเช็คนับแบบขึ้นมาเอง) และได้รับคำตอบแทนจากการดำเนินการดังกล่าว จะต้องให้ประกันว่า

ก. เช็คนับแบบนั้นเป็นไปตามข้อกำหนดตามกฎหมายในด้านความเท่าเทียมกันทางสถานะกับเช็คนับแบบ และ

ข. ต้องให้ประกันว่าจะไม่มีการชำระเงินตามเช็คที่ได้ขึ้นเงินไปแล้ว (ชำระซ้ำ) ทั้งนี้ การให้ประกันดังกล่าวต้องให้ไว้กับผู้รับ โอนเช็ค ธนาคารผู้เรียกเก็บ หรือธนาคารที่คืนเช็คที่อยู่ในทอดต่อมา ผู้รับเงิน ผู้จ่าย และผู้สลักหลังรายอื่น ๆ

(6) สิทธิในการได้รับการชดเชยความเสียหาย (Indemnity Claim)

กฎหมาย Check 21 Act กำหนดให้ผู้ทรงเช็คที่ได้รับ ความเสียหายจากการได้รับและใช้เช็คนับแบบสามารถเรียกค่าเสียหายจากธนาคารที่จัดทำเช็คนับแบบ และธนาคารทั้งหมดที่ได้รับเช็คนับแบบนั้นไว้จากการรับ โอน การยื่นเพื่อเรียกเก็บ หรือการคืนเช็คนับแบบนั้น โดยได้รับคำตอบแทน แต่ถ้าบุคคลที่ถูกเรียกร้องให้ชดเชยค่าเสียหาย (ธนาคาร) สามารถพิสูจน์ได้ว่า ความเสียหายดังกล่าวจะยังคงมีขึ้นแม้จะไม่มีการใช้เช็คนับแบบเลยก็ตาม ธนาคารดังกล่าวก็ไม่ต้องชดเชยความเสียหายนั้น หรือถ้าความเสียหายนั้นผู้มีเสียหายมีส่วนประมาทด้วย ก็ให้ค่าเสียหายนั้นลดลงตามสัดส่วน

(7) สิทธิเรียกร้องให้คืนเงินกลับเข้าบัญชี (Expedited Reaccredit)

กฎหมาย Check 21 Act กำหนดให้ผู้ส่งจ่ายมีสิทธิเรียกให้ธนาคารที่หักบัญชีของตนชำระเงินตามเช็คฉบับแทนนำเงินในจำนวนที่หักเกินกลับเข้าบัญชีตนได้ภายใน 40 วัน และถ้าธนาคารดังกล่าวเห็นว่า การใช้สิทธิเรียกร้องดังกล่าวเป็นความจริง ก็ให้ธนาคารคืนเงินดังกล่าวกลับไปบัญชีของผู้ส่งจ่ายภายในวันทำการถัดไปของธนาคาร แต่ถ้าภายหลังธนาคารสามารถพิสูจน์ได้ว่า ตนหักบัญชีไปโดยชอบแล้วก็สามารถเรียกเงินที่คืนไปดังกล่าวกลับมาได้

1.3 ประเทศเยอรมัน

Deutsche Bundesbank เป็นธนาคารกลางของเยอรมันมีสถานะเป็นบริษัท ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย Bundesbank Act (Federal Corporation Under Public Law)¹ ผู้ให้บริการระบบ Retail Payment Services--RPS โดยให้บริการเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างธนาคารผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้ ธนาคารที่ใช้บริการดังกล่าวจะต้องเข้าผูกพันในสัญญาเรียกเก็บเงินตามเช็ค (Scheckabkommen) ซึ่งเป็นสัญญามาตรฐานจัดทำขึ้นโดยภาคการธนาคารเยอรมัน เพื่อให้การเรียกเก็บเงินตามเช็คสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องยื่นเช็คในรูปเอกสาร สำหรับการให้บริการได้แบ่งออกเป็น 2 ระบบด้วยกัน คือ²

¹The Bundesbank Act (Bundesbankgesetz) Part I Establishment, legal form and duties

1. Establishment of the Deutsche Bundesbank.

The Land Central Bank and the Berlin Central Bank shall amalgamate with the Bank deutscher Länder shall become the Deutsche Bundesbank.

2. Legal form, capital and domicile.

²อรพรรณ พันธุ์พัฒนา, “การแลกเปลี่ยนข้อมูลด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Data Interchange--EDI) ประเด็นพิจารณาในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวกับตัวเงิน,” บทบัญญัติ 53, 3 (กันยายน 2540): 96.

BSE Procedure เป็นระบบสำหรับเช็คที่มีจำนวนเงินน้อยกว่า 3,000 ยูโร โดยธนาคารผู้เรียกเก็บจะเป็นผู้รับผิดชอบในการสแกนข้อมูลเช็คให้อยู่ในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยต้องตรวจสอบความถูกต้องของเช็คตามแบบและข้อกำหนดของกฎหมาย และเช็คที่มีความบกพร่องในเรื่องของแบบอาจถูกเรียกเก็บผ่านระบบเรียกเก็บเงินตามเช็คที่มีจำนวนเงินสูง (Großbetrag-Scheckinzug: GSE Procedure) แทน

นอกจากนี้ ธนาคารที่ได้รับเช็คจากลูกค้าและทำหน้าที่เรียกเก็บเงินตามเช็ค นั้นอาจไม่ทำการสแกนเช็คดังกล่าวเอง แต่ให้ธนาคารอีกแห่งหนึ่งดำเนินการแทนก็ได้ เมื่อธนาคารได้ทำการสแกนเช็คแล้วจะเรียกเก็บจำนวนเงินตามเช็คผ่านระบบ RPS ของ Bundesbank หรือผ่านระบบเครือข่าย Giro ของธนาคารเองก็ได้ ทั้งนี้ สถาบันการเงินที่ทำการสแกนเช็คต้องเก็บเช็คในรูปแบบเอกสารไว้อย่างน้อย 2 เดือน และต้องเก็บสำเนา (เช่น ไมโครฟิล์ม) ไว้เป็นเวลา 10 ปี และธนาคารผู้จ่ายมีสิทธิเรียกให้ธนาคารผู้เรียกเก็บส่งสำเนาเช็คไปให้ เมื่อเห็นว่า มีความจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเรียกเก็บเงินตามเช็คผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์

ระบบกฎหมายของเยอรมนีโดยทั่วไปจะไม่รับฟัง Computer Printout เป็นพยานเอกสารหรือโดยคำให้การของบุคคลที่เกี่ยวข้อง แต่อาจยอมรับฟัง Computer Printout ได้ เพื่อพิสูจน์ความมีอยู่ของสัญญาโดยวิธีการ Inspection ตามมาตรา 261 ของประมวลกฎหมายพาณิชย์ของเยอรมัน ซึ่ง Inspection หมายถึง “การเข้าใจโดยทันที (Immediate Apprehension) ถึงการมีอยู่และลักษณะ (Characteristics) ของบุคคล สิ่งของ หรือปรากฏการณ์” ในขณะที่ Computer Printout อาจถูกจัดเก็บไว้ในรูปของไมโครฟิล์ม หรือสื่อข้อมูลคอมพิวเตอร์ (Computer Data Carrier) เอกสารคอมพิวเตอร์เหล่านี้จะได้รับการยอมรับจากศาลก็ต่อเมื่อคู่ความนำสืบ ดังนั้น ศาลเยอรมันจึงมีอิสระที่กำหนดข้อเท็จจริงที่จะใช้ประกอบการพิจารณาคดีการให้นำหนักกับพยานเอกสารจะขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาล และจะขึ้นอยู่กับศาลเชื่อถือ Computer Printout ดังกล่าวมาน้อยเพียงไร

1.4 ประเทศสิงคโปร์

การใช้เช็คในสิงคโปร์มีปริมาณมากในแต่ละปี ทำให้ธนาคารมีค่าใช้จ่ายในการหักบัญชีเช็คจำนวนมากดังกล่าวในจำนวนที่ค่อนข้างสูงมาก เนื่องจากเมื่อมีการนำเช็คมาขึ้นเงินต่อธนาคารผู้เรียกเก็บแล้ว ธนาคารจะต้องนำเช็คดังกล่าวส่งไปยังสำนักหักบัญชีเช็ค ซึ่งจะทำหน้าที่จัดเรียงเช็คทั้งหมดตามธนาคารผู้ส่งจ่ายซึ่งจะเป็นธนาคารที่ทำหน้าที่ตรวจสอบว่าจะสามารถจ่ายเงินตามเช็คได้หรือไม่ หากปรากฏว่าไม่สามารถจ่ายเงินตามเช็คได้ เช็คจะถูกส่งคืนไปยังธนาคารผู้เรียกเก็บผ่านระบบอย่างเดียวกัน จากการใช้เช็คในประเทศสิงคโปร์มีจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้ระบบการเรียกเก็บเงินต้องมีการพัฒนาจากเดิมที่ใช้ระบบ Automated Cheque Clearing มาสู่ระบบ Electronic Clearing System และระบบ Cheque Truncation System ในปัจจุบัน¹

ในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้น เนื่องจากการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์มีขึ้นภายหลังจากที่ The Bills of Exchange Act ออกบังคับใช้ บทบัญญัติที่มีอยู่จึงไม่สามารถครอบคลุมถึงระบบใหม่ได้ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายที่สามารถรองรับสถานะของการทำธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการทำธุรกรรมทางการค้าในปัจจุบันซึ่งมีการนำระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาใช้อย่างแพร่หลาย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า The Electronic Transaction Act ถูกตราขึ้นเพื่อรับรองความชอบด้วยกฎหมายของข้อมูลที่ถูกบันทึกด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ แต่กฎหมายฉบับนี้ก็ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่าไม่ให้นำมาปรับใช้กับตราสารเปลี่ยนมือได้ซึ่งรวมถึงกรณีเช็ค² จึงอาจสรุปได้ว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ประเทศสิงคโปร์ต้องออก The Bills of Exchange (Amendment) Act 2002 เพื่อรองรับความชัดเจนของการใช้ระบบ Cheque Truncation

¹พินัย ณ นคร, “กฎหมายว่าด้วยพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์และลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์,” *บทบัญญัติ* 56, 2 (มิถุนายน 2543): 10.

²Section 4: (1) Parts II and IV shall not apply to any rule of law requiring writing or signatures in any of the following matters: (b) negotiable instrument...

ในท้ายที่สุด Monetary Authority of Singapore (MAS) จึงได้ทำการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้รองรับระบบ Truncation โดยออกเป็น The Bills of Exchange (Amendment) Act 2002¹

1) กฎหมายที่รองรับระบบ Cheque Truncation ในปัจจุบัน

เมื่อปี 2002 รัฐบาลประเทศสิงคโปร์ได้ตรา The Bills of Exchange (Amendment) Act 2002 ขึ้น เพื่อรองรับระบบ Truncation โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การยื่นเช็ค (The Presentment of Cheque for Payment: Alternative Means of Payment)

(2) กำหนดให้ผู้เรียกเก็บสามารถยื่นเช็คผ่านทางระบบอิเล็กทรอนิกส์แก่ธนาคารผู้ส่งจ่ายเพื่อหักบัญชีแทนการยื่นเช็คต้นฉบับได้ โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดไม่ให้นำ Section 52 (4) [Physical Presentment] มาใช้บังคับกับการยื่นเช็คทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่กฎหมายยอมรับนั้นจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดตามที่ MAS กำหนดตาม Section 87C ซึ่ง MAS ได้อาศัยอำนาจตามมาตราดังกล่าวออก The Bill of Exchange (Cheque Truncation) Regulations 2002 เพื่อกำหนดรายละเอียดของ Cheque Truncation

2) การคืนเช็คในรูปอิเล็กทรอนิกส์ [Image Return Document (IRD)]

กรณีที่ธนาคารผู้ส่งจ่ายปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค ธนาคารผู้เรียกเก็บสามารถเลือกที่จะคืนเช็คในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์หรือคืนตัวเช็คต้นฉบับก็ได้ เช็คที่อยู่ในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะถือว่าเป็น Image Return Document (IRD) ที่มีสถานะเป็นเช็คซึ่งผู้ทรงสามารถนำมายื่นเพื่อขอเรียกเก็บเงินจากธนาคารได้อีกครั้ง

¹พินัย ฌ นคร, เรื่องเดิม, หน้า 15.

โดยไม่จำเป็นต้องยื่นเช็คต้นฉบับ หากเหตุแห่งการปฏิเสธเงินสิ้นสุดลง [Section 87B]¹
 อย่างไรก็ตาม จะถือว่า IRD มีสถานะเป็นเช็คที่ชอบด้วยกฎหมายเมื่อมี
 ลักษณะตรงตามที่ MAS กำหนดไว้ใน The Bills of Exchange (Cheque Truncation)
 Regulations 2002

3) ผลของ The Bill of Exchange (Cheque Truncation) Reg. 2002 ต่อตราสารอื่น
 กำหนดให้ตราสารทางการเงินอื่น ๆ เช่น เช็คเงินสด หรือ คราฟท์ อยู่ในข่ายที่ต้องบังคับ
 ใช้บทบัญญัติที่แก้ไขใหม่นี้ด้วย [Section 86]

4) การรับฟัง Cheque Truncation เป็นพยานหลักฐาน กฎหมายพยานหลักฐาน
 ของสิงคโปร์ ได้แก่ The Evidence Act (Chapter 97 of the 1997 Revised Version)
 ซึ่ง Section 35 ของกฎหมายดังกล่าว ได้กำหนดรองรับสถานะของเอกสารที่เป็น Computer
 Output ในแง่ของพยานหลักฐานไว้แล้วโดย Computer Output ที่อาจรับฟังได้ตามหลัก
 กฎหมายพยานนั้น จะต้องมีลักษณะเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ได้จัดทำขึ้นตาม

---

¹Section 87B: (1) Where a cheque presented for payment in accordance with section 87A is dishonored by non-payment, the banker to whom the cheque was first presented by the holder (referred to in this section as the presenting banker) shall, unless the presenting banker returns the cheque itself or the holder requests the return of the cheque itself, issue to the holder an image return document.

(2) Subject to subsection (4), an image return document may be presented for payment to the presenting banker by the holder to whom the image return document was issued as if that document were the cheque to which it relates.

(3) An image return document shall be deemed to be the cheque to which it relates for the purpose of presentment under subsection (2)

(4) An image return document may be presented under subsection (2) for payment by the holder only if-

(a) the presenting banker states in that document that it is valid for presentment;

(b) the presentment is made within the period for the presentment stated in that document.

ขั้นตอนที่ได้รับความเห็นชอบ (Approved Process) จากผู้มีอำนาจ ดังนั้น การออกใช้ระบบ Cheque Truncation จึงไม่ถือเป็นปัญหาในทางกฎหมายพยานหลักฐานแต่อย่างใด กล่าวโดยสรุป กฎหมายเดิมที่รองรับระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คที่ประเทศสิงคโปร์ใช้อยู่ (The Bills of Exchange Act (Chapter 23) ในทางปฏิบัติไม่สามารถนำมาปรับใช้กับระบบ Cheque Truncation ได้ นอกจากนี้ The Electronic Transaction Act ที่ตราขึ้นในภายหลังเพื่อรองรับการทำธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ก็กำหนดไว้ชัดเจนว่าไม่ให้นำมาปรับใช้กับกรณีตราสารเปลี่ยนมือ กฎหมายของประเทศสิงคโปร์จึงมีลักษณะเช่นเดียวกับประเทศส่วนใหญ่ในระบบ Common Law ซึ่งของประเทศสิงคโปร์นั้น ปรากฏในรูปของ The Bills of Exchange (Amendment) Act 2002 โดยมีสาระสำคัญเพื่อรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการยื่นเช็คเพื่อเรียกเก็บเงินด้วยวิธีการอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงกำหนดให้เช็คที่อยู่ในรูป Image Return Document (IRD) สามารถนำมายื่นเพื่อขอเรียกเก็บเงินแทนเช็คต้นฉบับได้

2. ผลกระทบทางกฎหมายจากการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพเช็คของกฎหมายไทย

การนำระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คมาใช้ในประเทศไทยมีข้อพิจารณาในประเด็นกฎหมาย ไม่แตกต่างจากการดำเนินการในต่างประเทศมากนัก กล่าวคือ จะต้องพิจารณาจากกฎหมายรองรับนิติสัมพันธ์ตามเช็คและกฎหมายพยานหลักฐาน และเนื่องจากการได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ขึ้นใช้บังคับในปี พ.ศ. 2544 จึงมีประเด็นพิจารณาด้วยว่ากฎหมายพิเศษดังกล่าวจะสามารถรองรับ ระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คได้หรือไม่ เพียงไร

2.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เช็คเป็นตั๋วเงินประเภทหนึ่งที่อยู่ภายใต้บังคับของเอกเทศสัญญาลักษณะ 21 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยมีคู่สัญญา 3 ฝ่าย ประกอบด้วย ผู้สั่งจ่าย (Drawee) ธนาคารผู้สั่งจ่าย (Banker-paying Bank) และผู้ทรงเช็ค (Holder) ซึ่งกำหนดว่า

ในการเรียกให้มีการใช้เงินตามเช็คนั้น ผู้ทรงเช็คต้องยื่นเช็คต่อธนาคารตามที่ระบุในเช็ค (ธนาคารผู้สั่งจ่าย)¹ อย่างไรก็ตาม ผู้ทรงเช็คสามารถยื่นเช็คดังกล่าวต่อธนาคารที่ตนมีบัญชีอยู่ให้เป็นผู้เรียกเก็บ (Collecting Bank) เพื่อให้ธนาคารผู้เรียกเก็บทำหน้าที่เรียกเก็บเงินตามเช็คนั้นต่อธนาคารผู้สั่งจ่ายแทนก็ได้²

ในกรณีที่ธนาคารผู้เรียกเก็บเข้าทำหน้าที่การเรียกเก็บเงินตามเช็ค ธนาคารดังกล่าวต้องส่งเช็คไปยังธนาคารผู้จ่าย แต่ทั้งนี้ การดำเนินการแทนผู้ทรงเช็คในกรณีนี้ไม่ได้ทำให้ธนาคารผู้เรียกเก็บเข้ามาเป็นคู่สัญญาตามเช็คแต่อย่างใด

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 990 มีใจความสำคัญว่า ผู้ทรงเช็คต้องยื่นเช็คแก่ธนาคารเพื่อให้ใช้เงิน มีประเด็นคือ “ธนาคาร” หมายความว่าเฉพาะ ธนาคารผู้จ่ายหรือไม่ หากหมายความว่าเฉพาะธนาคารผู้จ่าย บทบัญญัตินี้จะไม่รองรับระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คได้

และตามมาตรา 987 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติความหมายของเช็คไว้ว่า เช็ค คือ หนังสือตราสารที่บุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้สั่งจ่าย สั่งให้ธนาคารให้ใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง คำว่า เมื่อทวงถาม ก็คือ เมื่อผู้ทรงยื่นเช็คต่อธนาคารให้จ่ายเงินหรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ ธนาคารจะจ่ายเงินก็ต่อเมื่อถูกทวงถามและได้เห็นเช็คที่ผู้ทรงเช็คยื่นต่อธนาคาร แต่กรณีที่จะนำระบบการเรียกเก็บแบบใหม่มาใช้ เพียงภาพสแกนเช็คที่ธนาคารผู้เรียกเก็บส่งทางอิเล็กทรอนิกส์ไปให้ธนาคารผู้จ่าย จะถือว่าธนาคารผู้จ่ายได้เห็นเช็คต้นฉบับอันจะถือว่าเป็นการเห็นเช็คตามนัยแห่งมาตราดังกล่าวแล้วหรือไม่

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาของความรับผิดชอบของผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 บัญญัติว่า ผู้ที่ลงลายมือชื่อในตั๋วเงิน ต้องรับผิดชอบเนื้อความในตั๋วเงินนั้น และมาตรา 901 ความว่า ถ้าบุคคลใดลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงิน และมีได้เขียนแถลงว่ากระทำแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง บุคคลนั้นต้องเป็นผู้รับผิดชอบความในตั๋วเงิน

¹ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, มาตรา 990, มาตรา 991 และมาตรา 987.

²เสาว์นีย์ อิศวโรจน์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตั๋วเงิน,

ในทางปฏิบัติแล้ว กรณีที่ลูกค้าเป็นนิติบุคคลซึ่งได้ให้เงื่อนไขการส่งจ่ายไว้กับธนาคารว่า มีตราประทับและลายมือชื่อผู้มีอำนาจกระทำการแทน ถือว่าเป็นการกระทำแทนนิติบุคคลนั้น แต่กรณีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนำระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คมาใช้ ได้มีการกำหนดให้ลูกค้ากำหนดเงื่อนไขการส่งจ่ายใหม่ โดยส่งจ่ายไม่ต้องมีตราประทับ เพราะหากให้มีตราประทับจะมีปัญหาเกี่ยวกับการสแกนและการตรวจสอบลายมือชื่อยุ่งยาก ด้วยเหตุว่าลูกค้าบางรายประทับตรากลบลายมือชื่อบ้างตราประทับสามารถปลอมแปลงได้โดยง่าย ตราประทับจึงสร้างความยุ่งยากให้กับการตรวจสอบลายมือชื่อ ธนาคารจึงกำหนดให้ลูกค้าที่เป็นนิติบุคคล ส่งจ่ายเช็คโดยไม่ต้องมีตราประทับ

ดังนั้น เมื่อใช้ระบบดังกล่าวแล้ว ในกรณีที่มีการคืนเช็คจะก่อให้เกิดปัญหาว่า ผู้ทรงจะเรียกให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบได้บ้าง เนื่องจากเช็คเป็นตราสารที่เปลี่ยนมือได้ไม่มีข้อจำกัดในการเปลี่ยนมือ หากเปลี่ยนมือไปหลายทอด ผู้ทรงที่อยู่ทอดหลัง ๆ ที่ไม่ได้รู้หรือเกี่ยวข้องกับผู้ส่งจ่ายซึ่งเป็นนิติบุคคลที่ส่งจ่ายโดยมิได้ประทับตราของนิติบุคคลนั้นก็จะเป็นการการพิสูจน์เพื่อใช้สิทธิเรียกร้องว่าจะเรียกเอาคืนนิติบุคคล หรือเรียกเอาคืนบุคคลธรรมดา ปัญหานี้แม้จะมีหลักกฎหมายรองรับว่า การฟ้องหรือใช้สิทธิเรียกร้องผิดคน ไม่ตัดสิทธิที่จะฟ้องใหม่ได้ แต่การฟ้องดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติเรื่องอายุความ เพราะการฟ้องไม่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลง กว่าผู้ทรงซึ่งเป็นเจ้าหนี้ในตั๋วเงินจะรู้ถึงฐานะความรับผิดชอบของผู้ลงลายมือชื่อในตั๋วเงินที่แท้จริง ก็อาจจะมีปัญหาในเรื่องการใช้สิทธิเรียกร้องภายใต้กำหนดของอายุความได้

และจากการศึกษายังพบว่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1008 ที่บัญญัติห้ามไม่ให้อ้างอิงอาศัยแสวงสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับลายมือชื่อปลอม ในส่วนของธนาคารพาณิชย์ หากมีกรณีลายมือชื่อปลอมแล้วธนาคารจ่ายเงินไปจากบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวและแนวคำพิพากษาศาลฎีกา แทบจะปิดปากธนาคารพาณิชย์มิให้ยกเป็นข้อต่อสู้ได้ ซึ่งธนาคารพาณิชย์เองอาจจะยกข้อต่อสู้ในประเด็นว่าตนได้ตรวจสอบลายมือชื่อตามมาตรฐานผู้ประกอบการวิชาชีพของตนแล้ว การตรวจสอบก็จะตรวจสอบจากเช็คต้นฉบับที่มีผู้นำมาขึ้นกับตัวอย่างลายมือชื่อที่มีไว้กับธนาคาร แต่ลายมือชื่อที่ปลอมนั้นเหมือนหรือคล้ายกับลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายมาก ตนไม่ประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด หากศาลเห็นว่า ลายมือชื่อเหมือนหรือคล้ายกับลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายมาก

ศาลอาจปรับลดความรับผิดชอบตามความร้ายแรงและพฤติการณ์แห่งละเมิดนั้นได้ ซึ่งแต่เดิมธนาคารผู้จ่ายเงินตามเช็คได้ดูแลและตรวจสอบจากเช็คต้นฉบับ แต่ระบบใหม่ที่จะนำมาใช้มีเพียงสแกนและส่งภาพเช็คที่นำมาเรียกเก็บ ธนาคารผู้จ่ายไม่มีโอกาสที่จะตรวจสอบลายมือชื่อจากเช็คต้นฉบับเลย อาจเกิดการปลอมลายมือชื่อในเช็คได้ง่ายขึ้น หากเป็นเช่นนั้นธนาคารพาณิชย์ จะอ้างว่าตนไม่ได้ประมาทเลินเล่อเกี่ยวกับตรวจสอบลายมือชื่อคงรับฟังได้ยากขึ้นกว่าเดิม

2.2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ในส่วนของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้ จากการศึกษาพบปัญหาในเรื่องการรับฟังพยาน เนื่องจากในการรับฟังพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 93 ให้ยอมรับฟังได้แต่เฉพาะต้นฉบับเอกสารเท่านั้น¹ แต่การนำระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเรียกว่า “ระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค” มาใช้แล้ว Computer Printout ที่พิมพ์มาจากการจัดเก็บไว้ในระบบ จะสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในศาลได้หรือไม่ เพียงใด²

ด้วยความไม่ชัดเจนของหลักการรับฟังพยานเอกสารที่อยู่ในรูปของ Printout ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ในปัจจุบันศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และศาลล้มละลายได้มีการออกระเบียบวิธีการพิจารณาคดีซึ่งรองรับการรับฟังพยานหลักฐานที่อยู่ในรูปของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ได้ โดยมีข้อกำหนด

---

¹ โสภณ รัตนากร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2545), หน้า 395.

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 93.

ปัจจัยเพื่อพิจารณาในเรื่องของความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร¹ แต่ทั้งนี้แม้ว่าจะเปรียบเทียบวิธีพิจารณาคดีของศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษดังกล่าวจะรองรับการรับฟัง Printout เป็นพยานหลักฐานในคดีได้ แต่ก็มิได้กำหนดรองรับให้ Printout เป็นเอกสารต้นฉบับแต่อย่างใด ซึ่งใน

---

¹ข้อ 33 ศาลอาจรับฟังข้อมูลที่บันทึกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือการประมวลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นพยานหลักฐานในคดีได้ หาก

(1) การบันทึกข้อมูลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือการประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นการกระทำตามปกติในการประกอบกิจการของผู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ และ

(2) การบันทึกและการประมวลผลข้อมูลเกิดจากการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ปฏิบัติงานในขั้นตอนการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์อย่างถูกต้อง และหากมีกรณีกการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ขัดข้องก็ไม่กระทบถึงความถูกต้องของข้อมูลนั้น การกระทำตามปกติของผู้ใช้ตาม (1) และความถูกต้องของการบันทึกและการประมวลผลข้อมูลตาม (2) ต้องมีการรับรองของบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือดำเนินการนั้น

และข้อ 18 ของข้อกำหนดของศาลล้มละลายซึ่งมีเนื้อความทำนองเดียวกัน ทั้งนี้การยอมรับฟังข้อมูลที่บันทึกหรือประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ตามระเบียบวิธีพิจารณาของศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษที่กล่าวถึงนี้มีหลักการในสาระสำคัญในลักษณะเดียวกับการยอมรับฟัง Computer Printout เป็นพยานหลักฐานตาม The Civil Evidence Act 1968 ซึ่งในปัจจุบันได้ถูกยกเลิกโดย The Civil Evidence Act 1995 ที่ได้กำหนดหลักการซึ่งนำหน้าพยานบอกเล่าไว้เป็นหลักเกณฑ์กลางซึ่งใช้กับพยานบอกเล่าทุกลักษณะ

ส่วนนี้ก็ยังแตกต่างจากกฎหมายของสหรัฐอเมริกาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า Printout ถือเป็นเอกสารต้นฉบับ¹

2.3 พระราชบัญญัติว่าด้วยการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544

สำหรับพระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 เป็นกฎหมายพิเศษที่ไม่เพียงแต่รองรับความมีผลของการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น แต่ยังมีบทบัญญัติในเชิงบัญญัติซึ่งกำหนดห้ามมิให้ปฏิเสธการรับฟังพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณาด้วยเหตุเพราะอยู่ในรูปข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และได้กำหนดปัจจัยที่ศาลจะใช้ใน

---

¹The Federal Rules of Evidence. Rule 1001. Definitions For purposes of this article the following definitions are applicable:

(1) Writings and recordings. “Writings” and “recordings” consist of letters, words, or numbers, or their equivalent, set down by handwriting, typewriting, printing, photostating, photographing, magnetic impulse, mechanical or electronic recording, or other form of data compilation.

(2) Photographs. . . . “Photographs” include still photographs, X-ray films, video tapes, and motion pictures.

(3) Original. An “original” of a writing or recording is the writing or recording itself or any counterpart intended to have the same effect by a person executing or issuing it. An “original” of a photograph includes the negative or any print therefrom. If data are stored in a computer or similar device, any printout or other output readable by sight, shown to reflect the data accurately, is an “original”.

(4) Duplicate. A “duplicate” is a counterpart produced by the same impression as the original, or from the same matrix, or by means of photography, including enlargements and miniatures, or by mechanical or electronic re-recording, or by chemical reproduction, or by other equivalent techniques which accurately reproduces the original.

การพิจารณาซึ่งนำนักพยานหลักฐานในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไว้ด้วย¹ แต่ก็มิได้
รองรับสถานะการเป็นต้นฉบับของเอกสารในกรณีของ Printout แต่อย่างใด ทั้งนี้ บทบัญญัติ
ดังกล่าวมีหลักการสอดคล้องกับ UNCITRAL Model Law on E-Commerce และ Model
Law on Electronic Evidence ของกลุ่มประเทศในเครือจักรภพ ซึ่งได้ยกร่างขึ้นโดยอาศัย
หลักการของ Section 35 (1) ของ Singapore Evidence Act , The Canada Uniform
Electronic Evidence Act และ UNCITRAL Model Law on E-Commerce²

จากการศึกษา พบว่า มีข้อกำหนด ตามพระราชบัญญัติด้วยธุรกรรมทาง-
อิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ที่ควรนำมาพิจารณาดังนี้

“มาตรา 3 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับแก่ธุรกรรมในทางแพ่งและพาณิชย์ที่
ดำเนินการโดยใช้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว้นแต่ธุรกรรมที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดมิให้
นำพระราชบัญญัตินี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนมาใช้บังคับ”

“มาตรา 8 ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งมาตรา 9 ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้
การใดต้องทำเป็นหนังสือ มีหลักฐานเป็นหนังสือ หรือมีเอกสารมาแสดง ถ้าได้มีการ
จัดทำข้อความขึ้นเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเข้าถึงและนำกลับมาใช้ได้โดย
ความหมายไม่เปลี่ยนแปลง ให้ถือว่าข้อความนั้นได้ทำเป็นหนังสือ มีหลักฐานเป็น
หนังสือ หรือมีเอกสารมาแสดงแล้ว”

“มาตรา 10 ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้นำเสนอหรือเก็บรักษาข้อความใด
ในสภาพที่เป็นมาแต่เดิมอย่างเอกสารต้นฉบับ ถ้าได้นำเสนอหรือเก็บรักษาในรูปข้อมูล
อิเล็กทรอนิกส์ตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าได้มีการนำเสนอหรือเก็บรักษาเป็น
เอกสารต้นฉบับตามกฎหมายแล้ว

(1) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ได้ใช้วิธีการที่เชื่อถือได้ในการรักษาความถูกต้อง
ของข้อความตั้งแต่การสร้างข้อความเสร็จสมบูรณ์ และ

(2) สามารถแสดงข้อความนั้นในภายหลังได้

¹พระราชบัญญัติด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544, มาตรา 11.

²3. Nothing in the rules of evidence shall apply to deny the admissibility of an
electronic record in evidence on the sole ground that it is an electronic record.

ความถูกต้องของข้อความตาม (1) ให้พิจารณาถึงความครบถ้วนและไม่มี การเปลี่ยนแปลงใดของข้อความ เว้นแต่การรับรองหรือบันทึกเพิ่มเติม หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตามปกติในการติดต่อสื่อสาร การเก็บรักษา หรือการส่งข้อความซึ่งไม่มีผลต่อความถูกต้องของข้อความนั้น

ในการวินิจฉัยความน่าเชื่อถือของวิธีการรักษาความถูกต้องของข้อความตาม (2) ให้พิจารณาถึงพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งปวง รวมทั้งวัตถุประสงค์ของการสร้างข้อความนั้น”

“มาตรา 11 ห้ามมิให้ปฏิเสธการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณาตามกฎหมายเพียงเพราะเหตุว่าเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะเชื่อถือได้หรือไม่เพียงใดนั้น ให้พิจารณาถึงความน่าเชื่อถือของลักษณะหรือวิธีการที่ใช้สร้าง เก็บรักษา หรือสื่อสารข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ลักษณะหรือวิธีการรักษา ความครบถ้วน และไม่มี การเปลี่ยนแปลงของข้อความ ลักษณะหรือวิธีการที่ใช้ในการระบุหรือแสดงตัวผู้ส่งข้อมูล รวมทั้งพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งปวง”

จากบทบัญญัติในมาตราดังกล่าว พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ได้รับรองสถานะทางกฎหมายของข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นหรือบันทึกด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ หากกระทำโดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่ต้นให้สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ภาพเซ็คที่สแกน และ Printout มาจากระบบที่จัดเก็บไว้ จะถือเป็นข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นหรือบันทึกด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์หรือไม่ เพราะภาพเซ็คที่สแกนเข้าสู่ระบบการเรียกเก็บนั้น เป็นเพียงสำเนาเซ็คเท่านั้น ไม่ใช่ข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่ต้น จึงมีปัญหาว่าจะนำพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 เกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานมาปรับใช้ได้หรือไม่ เพียงใด

2.4 ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย

การหักบัญชีระหว่างธนาคารในระบบ Manual เดิมที่ปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลานานนั้น ธนาคารสมาชิกต่างร่วมกันร่างระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารขึ้นเพื่อให้

ธนาคาร สมาชิกถือปฏิบัติ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ควบคุมดูแลการปฏิบัติ ตามระเบียบ เพื่อให้การหักบัญชีระหว่างธนาคารลุล่วงไปด้วยดี โดยธนาคารสมาชิกต้อง คัดแยกเช็คเป็นรายธนาคารเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนระหว่างกันและคำนวณดุลการหักบัญชี เอง วิธีการดังกล่าวมักเกิดข้อผิดพลาดและดุล การหักบัญชีมักจะล่าช้ามีผลกระทบต่อ การดำเนินการของตลาดเงิน นอกจากนี้ ปริมาณเช็คที่เพิ่ม สูงขึ้นตามความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ กอปรกับปัญหาการจราจรคับคั่งในกรุงเทพมหานคร มีผลให้ลูกค้าบางส่วน ไม่สามารถฝากเช็คได้ทันกำหนดเวลาปิดรับเช็ค ธนาคารจะนำเช็คนั้นเข้าบัญชี ในวันทำ การถัดไปและลูกค้าจะถอนเงินได้ในวันทำการที่สาม จึงมีการเปลี่ยนระบบการหักบัญชี เช็กระหว่างธนาคารจากระบบ Manual เป็น “ระบบการหักบัญชีเช็กระหว่างธนาคารด้วย อิเล็กทรอนิกส์” (Electronic Cheque Clearing System--ECS) ด้วยการใช้ข้อมูลที่อ่านจาก ตัวเช็คคำนวณและบันทึก บัญชีลูกค้าแทนการใช้ตัวเช็ค ทั้งในการเรียกเก็บและการ คืนเช็ค นับเป็นประเทศแรกที่มีการส่งข้อมูล เช็คทั้งในการหักบัญชีรอบปกติและรอบเช็คคืน ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดตั้ง “ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์” เพื่อ ดำเนินการ ระบบ ECS รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเช็กระหว่างธนาคารสมาชิก และได้เป็นผู้กำหนดระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์ และเริ่ม ดำเนินการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา¹

2.4.1 ระเบียบ หลักเกณฑ์ และนโยบาย

พระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 มาตรา 12 (16) กำหนดให้การดำเนินการระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารเป็นงานของ ธนาคารกลาง ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยพึงดำเนินการได้ ดังนั้น จึงได้มีการออก “ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร ด้วยอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2539” เพื่อให้ธนาคารสมาชิก ปฏิบัติงานในการหักบัญชีระบบ ECS อย่างราบรื่น ทั้งนี้ ระเบียบที่กล่าวได้กำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของ ธนาคารสมาชิก วิธีปฏิบัติงาน รวมทั้งการดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและในกรณีที่มีปัญหา

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, เรื่องเดิม, หน้า 14-15.

เกี่ยวกับการตีความใด ๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้วินิจฉัย นอกจากนี้ ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการหักบัญชีระหว่างธนาคารตามระเบียบดังกล่าว คณะอนุญาโตตุลาการซึ่งแต่งตั้งขึ้น โดยธนาคารสมาชิกและธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาด

2.4.2 สมาชิกในระบบ

สมาชิกศูนย์หักบัญชีฯ ต้องมีคุณสมบัติเป็นธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ หรือเป็นธนาคารที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้น โดยเฉพาะ เพียงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2541 มีธนาคารสมาชิกทั้งสิ้นรวมธนาคารแห่งประเทศไทย จำนวน 39 ธนาคาร ครอบคลุมสาขาของธนาคาร สมาชิกทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ รวมทั้งบางสาขา ในจังหวัดสมุทรสาคร อยุธยาและนครปฐม รวมทั้งสิ้นประมาณ 1,800 สาขา ทั้งนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยมีแผนงานที่จะขยายขอบเขตการดำเนินงานไปยังจังหวัดอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

ระบบ ECS สามารถให้บริการสมาชิกศูนย์หักบัญชีฯ ได้ 2 ประเภท คือ สมาชิกออนไลน์ ได้แก่ ธนาคารสมาชิกที่มีการรับส่งข้อมูลเช็คกับศูนย์หักบัญชีฯ ผ่านระบบคอมพิวเตอร์ และเครือข่ายสื่อสาร และสมาชิกออฟไลน์ ได้แก่ ธนาคารสมาชิกซึ่งศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินการจัดทำข้อมูลจากตัวเช็คและนำส่งเข้าระบบงานแทนให้ปัจจุบัน ธนาคารสมาชิกทั้งหมดของระบบ ECS เป็นสมาชิกออนไลน์

2.4.3 ประเภทของตราสารที่ใช้ในการหักบัญชี

ตราสารที่นำมาดำเนินการผ่านระบบ ECS ประกอบด้วย เช็ค คราฟท์ตั๋วแลกเงิน และตั๋วสัญญาใช้เงินที่เป็นสกุลเงินบาท ทั้งนี้ ตราสารดังกล่าวต้องเป็นของธนาคารสมาชิกศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ หรือเป็นตราสารของลูกค้ำที่ธนาคารสมาชิกรับรองการจ่ายเงิน

2.4.3.1 ขั้นตอนการดำเนินงาน

1) รอบการหักบัญชีปกติ (Normal Round)

ในระบบ ECS ลูกค้ำจะสามารถนำเช็คฝากเรียกเก็บที่ธนาคารสมาชิกได้ เกือบตลอดเวลาทำการธนาคาร ธนาคารสมาชิกจะเป็นผู้พิจารณา กำหนดเวลาปิดรับฝากเช็คเองซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละธนาคารและสาขา ลูกค้ำที่นำฝากเช็คเข้าบัญชีในเวลาที่กำหนดจะได้รับ การเครดิตบัญชีและเช็คจะถูกส่งเรียกเก็บในวันทำการนั้น ลูกค้ำจะสามารถใช้เงินที่ฝากเรียกเก็บได้ในวันทำการถัดไป

เมื่อสาขาธนาคารสมาชิกรับฝากเช็คจากลูกค้า ธนาคารสมาชิกออนไลน์ จะส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บที่อ่านจาก Codeline ซึ่งพิมพ์ด้วยหมึกแม่เหล็ก (Magnetic Ink Character Recognition--MICR) ผ่านเครือข่ายสื่อสารมายังศูนย์หักบัญชีฯ ภายในเวลาที่กำหนด ในขณะที่ธนาคาร สมาชิกออฟไลน์จะส่งตัวเช็คให้ศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินการอ่านและจัดทำข้อมูลเช็คเรียกเก็บ ข้อมูลเช็ค ทั้งสองส่วนจะถูกนำมารวมกัน เพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีเบื้องต้นส่งให้ธนาคารสมาชิกทางออนไลน์ หรือในรูปรายงาน

หลังจากนั้น ระบบ ECS จะดึงข้อมูลเช็คมูลค่าสูง (High Value Cheque) ตามที่ธนาคารสมาชิกแต่ละแห่งกำหนด ตั้งแต่ 10 ล้านบาทขึ้นไป เพื่อส่งให้ธนาคารผู้จ่ายตรวจสอบ และตอบหากมีกรณีปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค ระบบจะนำข้อมูลเช็คมูลค่าสูงที่ถูกปฏิเสธการจ่ายเงินออก และคำนวณดุลการหักบัญชีสุทธิใหม่ รวมทั้งส่งข้อมูลเช็ครับเข้าให้ธนาคารสมาชิกเพื่อใช้ในการตัดบัญชีลูกค้า และดำเนินการชำระดุลการหักบัญชีสุทธิผ่านระบบบาทเน็ตในเย็นวันทำการเดียวกัน ธนาคารสมาชิกออนไลน์ต้องส่ง ตัวเช็คให้ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อทำการอ่าน คัดแยก และตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้รับระหว่างวัน โดยคัดแยกเป็นรายธนาคาร รายสาขานาการ และเรียงหมายเลขบัญชีให้ธนาคารผู้จ่ายเพื่อใช้ในการตรวจสอบตัวเช็ค

2) รอบการหักบัญชีเช็คคืน (Return Round)

ในวันทำการรุ่งขึ้น ธนาคารสมาชิกจะส่งข้อมูลเช็คที่ตัดบัญชีไม่ได้พร้อมทั้ง เหตุผลการคืนให้ศูนย์หักบัญชีฯ ผ่านเครือข่ายสื่อสารหรือในรูปสื่อข้อมูลประเภทต่าง ๆ เพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนและชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ตเช่นกัน โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะส่งข้อมูลเช็คคืนให้ธนาคารสมาชิกนำไปปลด Hold เพื่อให้ลูกค้าสามารถใช้จ่ายเงินได้ สำหรับตัวเช็คธนาคารสมาชิกจะนำมาคืนกันที่ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อให้ธนาคารผู้รับคืนเช็คดำเนินการต่อไป

จากข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของธนาคารแห่งประเทศไทย ที่เกี่ยวกับระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์ข้างต้น ซึ่งเป็นระบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน หากนำระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็คมาใช้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบอยู่หลายประการ อาทิเช่น ความเสี่ยงในการปฏิบัติงานผิดพลาดของพนักงานธนาคาร ซึ่งในส่วนของพนักงานธนาคารผู้เรียกเก็บ อาจมีการนำตัวเช็คที่รับฝากแล้วมาทำการรับฝากซ้ำและเป็นเหตุให้ธนาคารผู้ส่งจ่าย ส่งจ่ายเช็คที่ได้ส่งจ่ายไปแล้ว ความผิดพลาดของ

พนักงานธนาคารผู้ส่งจ่ายอาจเกิดขึ้นจากการตรวจความสมบูรณ์ของภาพเช็คและลายมือชื่อด้วยเหตุว่า ธนาคารผู้ส่งจ่ายไม่ได้ตรวจดูเช็คจากต้นฉบับ เพียงแค่ตรวจดูจากภาพเช็คที่ส่งมาโดยระบบคอมพิวเตอร์เท่านั้น อาจเกิดความผิดพลาดในการตรวจสอบขึ้นได้

ในระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คระบบใหม่นี้ ระบบสื่อสารมีบทบาทสำคัญมาก หากการสื่อสารขัดข้องอาจก่อให้เกิดปัญหาการเรียกเก็บได้ ส่วนการเก็บรักษาเช็คต้นฉบับนั้นระบบใหม่ธนาคารผู้เรียกเก็บไม่ต้องส่งเช็คต้นฉบับไปยังธนาคารผู้ส่งจ่ายในกรณีนี้ อาจก่อให้เกิดปัญหาแก่ธนาคารผู้เรียกเก็บที่ต้องรับภาระในการเก็บรักษาเช็คได้

นอกจากนี้ อาจก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของธนาคารผู้เรียกเก็บและธนาคารผู้ส่งจ่ายในกรณีเรื่องเช็คปลอมว่าภาระความรับผิดชอบระหว่างธนาคารผู้เรียกเก็บกับธนาคารผู้ส่งจ่ายต้องรับผิดชอบกรณีนี้อย่างไร ซึ่งอาจต้องออกกฎ ระเบียบให้ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องเช็คปลอม ส่วนอีกปัญหาที่ผู้เขียนเห็นว่า อาจมีผลกระทบก็คือ อาจจะต้องมีบุคลากรที่ต้องตกงาน เนื่องจากการนำระบบใหม่มาใช้ ได้ตัดขั้นตอนของการทำงานด้วยบุคลากรลงไปเป็นจำนวนมาก เช่น ระบบใหม่ไม่ต้องมีการส่งเช็คไปยังธนาคารผู้ส่งจ่ายทำให้ต้องลดจำนวนพนักงานในส่วนขนเช็คลง อาจทำให้พนักงานขนเช็คและพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะที่ศูนย์หักบัญชี ธนาคารแห่งประเทศไทย ควรมีมาตรการรองรับในส่วนนี้ด้วย

3. วิธีการเรียกเก็บเงินของประเทศไทยตาม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ในวิทยานิพนธ์นี้จะทำการศึกษาเฉพาะวิธีเรียกเก็บเงินตามเช็ค ซึ่งผู้เป็นเจ้าของเช็คตามเช็ค ย่อมประสงค์ที่จะให้มีการใช้เงินตามเช็ค และลูกหนี้ทั้งหลายย่อมผูกพันที่จะต้องรับผิดชอบเนื้อความในเช็คนั้นหากธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค ซึ่งมีหลักเกณฑ์การใช้เงินดังนี้¹

¹ สหชน รัตนไพจิตร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 97-100.

3.1 กำหนดเวลายื่นเช็คเพื่อให้ธนาคารใช้เงิน

ผู้ทรง มีสิทธินำเช็คไปยื่นให้ธนาคารใช้เงินในวันที่เช็คถึงกำหนด คือ วันออกเช็คอันเป็นวันที่ผู้สั่งจ่ายระบุลงไปในเช็ค เพราะเช็คมีกำหนดเวลาใช้เงินเพียงประการเดียวคือ ให้ใช้เงินเมื่อทวงถาม เมื่อผู้ทรงได้รับเช็คมาจะต้องยื่นเช็คเพื่อให้ธนาคารใช้เงินภายในกำหนดเวลาหนึ่งเดือนหรือสามเดือนแล้วแต่กรณี นับแต่วันออกเช็ค เมื่อผู้ทรงยื่นเช็คต่อธนาคารเวลาใด ธนาคารจะต้องใช้เงินให้ทันที

การยื่นเช็คต่อธนาคารนั้น แล้วแต่ว่าเป็นเช็คที่ออกให้ใช้เงินในเมืองเดียวกันหรือเช็คออกให้ใช้เงินที่อื่น วันออกเช็คคือวันที่ลงในเช็ค ในกรณีที่ออกเช็คลงวันถัดไปหรือล่วงหน้า (Post-dated Cheque) คือ ออกให้ก่อนวันที่เขียนลงในเช็คและอีกกรณีหนึ่งคือ การลงวันที่ย้อนต้น (Ante-dated Cheque) คือ ลงวันที่ก่อนที่จะออกตัว ทั้งสองกรณีถือว่าเป็นเช็คตามกฎหมายเช่นกัน เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าไม่สมบูรณ์ แต่เป็นการรับว่าจะใช้เงินในวันที่ลงในเช็คซึ่งมีผลใช้บังคับกันได้ ถ้าธนาคารปิดบัญชีของผู้สั่งจ่ายก่อนวันที่ลงในเช็ค ผู้ทรงก็ไล่เบี้ยได้ทันที นอกจากนี้ เช็คที่ลงวันที่ล่วงหน้าก็เป็นมูลความผิดตามกฎหมายความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1124/2513 วินิจฉัยว่า ผู้เสียหายให้จำเลยยืมเงินโดยไม่ได้ทำสัญญากู้เพียงแต่ให้จำเลยออกเช็คให้ 5 ฉบับ ๆ ละ 5,000 บาท เป็นเช็คลงวันล่วงหน้าเรียงไปฉบับละ 1 เดือน ดังนี้เป็นการออกเช็คลงวันล่วงหน้าให้ผู้เสียหายเพื่อชำระหนี้เป็นงวด ๆ มิใช่เป็นแต่เพียงให้เช็คแก่ผู้เสียหายเพื่อยึดถือไว้เป็นประกัน ฉะนั้น เมื่อเช็คฉบับใดผู้เสียหายนำไปขึ้นเงินจากธนาคารไม่ได้ จำเลยก็ต้องมีความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534

การลงวันที่ย้อนต้นหรือล่วงหน้าในตัวเงินนั้น มีผลเท่ากับว่าผู้สั่งจ่ายยื่นหรือยึดอายตัวเงินก่อนส่งมอบให้กับผู้รับเงิน จึงสามารถทำได้ ไม่มีผลทำให้ตัวนั้นเสียไปหากผู้รับเงินยินยอมรับตัวนั้น เพราะมีกรณีอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันซึ่งกฎหมายบัญญัติให้ผู้สั่งจ่ายสามารถดำเนินการได้ เช่น ตัวแลกเงินชนิดให้ใช้เงินเมื่อได้เห็นหรือเมื่อสิ้นระยะเวลากำหนดอย่างใดอย่างหนึ่งนับแต่ได้เห็น ซึ่งผู้ทรงต้องยื่นตัวให้ผู้จ่ายใช้เงินสำหรับตัวชนิดให้ใช้เงินเมื่อได้เห็นหรือยื่นตัวให้ผู้จ่ายรับรองสำหรับตัวชนิดให้ใช้เงินเมื่อสิ้นระยะเวลากำหนดอย่างใดอย่างหนึ่งนับแต่ได้เห็น โดยทั้งสองกรณีต้องกระทำ

ภายในเวลาหกเดือนนับแต่วันที่ลงในตัวเงินตามมาตรา 928 และ 944 นั้น ให้สิทธิผู้ส่งจ่ายที่จะกำหนดให้ยื่นชำระหรือเร็วกว่าหกเดือนที่กฎหมายกำหนดไว้ได้ นอกจากนี้ในทางปฏิบัติโดยเฉพาะในการออกเช็ค ซึ่งเป็นตัวเงินชนิดที่ให้ผู้เงินเมื่อทวงถามมักจะลงวันที่ล่วงหน้าซึ่งวิธีการนี้ใช้กันมากในการกู้ยืมหรือในวงการค้าธุรกิจที่ชำระหนี้ด้วยตัวเงิน ซึ่งก็ได้มีคำพิพากษาที่ยอมรับการปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมา ว่าเป็นตัวเงินที่สมบูรณ์ตามกฎหมายและผู้ทรงยอมโอนตัวต่อไปได้ และแม้ผู้ออกตัวเงินตายก่อนวันที่ลงล่วงหน้าในตัวเงินนั้นกองมรดกก็ต้องรับผิดชอบตามลายมือชื่อผู้ส่งจ่าย เพียงแต่ผู้ทรงจะเรียกให้ชำระหนี้ก่อนเวลาที่ตัวเงินถึงกำหนดไว้ไม่ได้ หรืออาศัยมูลหนี้ตามตัวเงินมาขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายไม่ได้หากตัวเงินลงวันที่ส่งจ่ายอันเป็นวันภายหลังที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาดแล้ว

ผลของการไม่ยื่นเช็คภายในกำหนด ในกรณีตัวแลกเงินถ้าไม่ยื่นตัวให้ผู้เงินตามมาตรา 973 ให้ผู้ส่งจ่ายและผู้สลักหลังหลุดพ้นความรับผิด แต่ในกรณีของเช็คตามมาตรา 990 ผู้สลักหลังเท่านั้นที่พ้นความรับผิด

3.2 หน้าที่ใช้เงินตามเช็คของธนาคาร

บุคคลผู้ลงลายมือชื่อในเช็คย่อมจะต้องรับผิดชอบในความในเช็คนั้น กรณีของธนาคารซึ่งมิได้ลงลายมือชื่อ ผู้ทรงจะฟ้องธนาคารให้รับผิดชอบเช็คไม่ได้ แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและผู้ส่งจ่ายหากธนาคารไม่จ่ายเงินตามเช็คที่ผู้ส่งจ่ายได้ออกไป ผู้ส่งจ่ายอาจฟ้องให้ธนาคารรับผิดชอบหน้าที่ซึ่งธนาคารมีอยู่ต่อผู้ส่งจ่ายได้

เมื่อมีผู้ยื่นเช็คโดยถูกต้อง ธนาคารต้องจ่ายเงินตามจำนวนในเช็ค มิฉะนั้นอาจต้องรับผิดชอบต่อผู้รับฝากเงินกับธนาคาร นอกจากนั้นยังอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ส่งจ่ายได้ ธนาคารจึงอาจมีความรับผิดทางละเมิดได้หากเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ แต่ก็มีข้อยกเว้นมิให้ธนาคารจำต้องจ่ายเงิน คือ กรณีตามมาตรา 991 ได้แก่

- 1) ไม่มีเงินในบัญชีของผู้เคยก้านนั้นเป็นเจ้าหนี้พอที่จะจ่ายตามเช็คนั้น
- 2) เช็คนั้นยื่นเพื่อให้ใช้เงินเมื่อพ้นเวลาหกเดือนนับแต่วันออกเช็ค
- 3) ได้มีคำบอกกล่าวว่าจะเช็คนั้นสูญหายหรือถูกฉกไป

ตามมาตรา 991 นั้น เป็นการกำหนดหน้าที่ของธนาคารในการจ่ายเงินตามเช็ค ซึ่งมีต่อผู้เคยค้าหรือต่อผู้สั่งจ่ายซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีอยู่ตามสัญญาฝากทรัพย์ ที่เป็นสัญญาฝากทรัพย์เพราะธนาคารมิได้เข้าเป็นคู่สัญญาในเช็ค ไม่ได้ลงชื่อในเช็คด้วย จึงเป็นเรื่องของสัญญาฝากทรัพย์ ซึ่งผู้ใดจะเรียกร่องจากธนาคารตามมูลหนี้ในเช็คไม่ได้ความผูกพันของธนาคารเป็นความผูกพันระหว่างผู้ฝากเงินซึ่งเป็นผู้สั่งจ่ายกับธนาคารซึ่งเป็นผู้รับฝากเงิน ผู้ทรงสามารถที่จะเรียกเอาจากลูกหนี้ในตัว คือจากผู้สั่งจ่ายและจากผู้สตกหลัง แต่ผู้ทรงจะไปฟ้องจากธนาคารไม่ได้เพราะไม่ได้ลงลายมือชื่อและไม่ใช้คู่สัญญา แต่ถ้าเป็นกรณีที่ธนาคารเป็นผู้สั่งจ่ายเช็คเอง เช่น เป็นแคชเชียร์เช็คหรือเช็คของขบวนการเป็นผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค จึงถือว่าธนาคารเป็นคู่สัญญาในเช็ค โดยเป็นผู้สั่งจ่ายผู้ทรงเช็ค นั้นสามารถที่จะฟ้องธนาคารได้ กรณีนี้ไม่ใช่ตามมาตรา 991

3.3 บทห้ามธนาคารใช้เงิน

มีบทห้ามธนาคารใช้เงินตามเช็คไว้ 3 กรณี ตามมาตรา 992 โดยหน้าที่และอำนาจของธนาคารซึ่งจะใช้เงินตามเช็คนั้น เป็นอันสิ้นสุดเมื่อมีกรณีดังต่อไปนี้

- 1) มีคำบอกห้ามการใช้เงินโดยผู้เคยค้ากับธนาคารเป็นผู้บอกห้าม
- 2) รู้ว่าผู้สั่งจ่ายตาย
- 3) รู้ว่าศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือคำสั่งให้ผู้สั่งจ่ายเป็นคน

ล้มละลายหรือได้มีการประกาศโฆษณาคำสั่งนั้น

กรณีตามมาตรา 992 เป็นบทบังคับให้ธนาคารจำต้องงดการใช้เงินตามเช็คที่เด็ดขาด ถ้าธนาคารยื่นจ่ายเงินออกไป ธนาคารจะหักบัญชีจากผู้เคยค้าไม่ได้ ซึ่งต่างกับกรณีตามมาตรา 991 ซึ่งเป็นแต่ให้สิทธิแก่ธนาคารที่จะใช้ดุลพินิจงดการใช้เงินตามเช็คนั้นถ้าธนาคารจ่ายเงินให้ผู้ทรงเช็คซึ่งมิชอบด้วยกฎหมายไปธนาคารอาจต้องรับผิดชอบผู้เคยค้า ตามนัยมาตรา 991 (3) ประกอบมาตรา 1009

3.4 บุคคลที่ผูกพันและต้องรับผิดชอบตามเช็ค

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 บัญญัติว่า “บุคคลผู้ลงลายมือชื่อของตนในตัวเงินนั้นย่อมจะต้องรับผิดชอบเนื้อความในตัวเงินนั้น

ถ้าลงเพียงแต่เครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แกลงหรือลายพิมพ์นิ้วมือ
อ้างเอาเป็นลายมือชื่อในตัวเงินนั้นไม่”

การที่เช็คเป็นตัวเงินประเภทหนึ่งในสามประเภท ตามบทบัญญัติประมวล-
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 898 ดังนั้น ผู้ลงลายมือชื่อส่งจ่ายเช็คเพื่อชำระหนี้
เมื่อธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คจึงตกเป็นฝ่ายผิดนัด ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ตามเช็ค
ให้ผู้ทรงพร้อมดอกเบี้ย ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 วรรคหนึ่ง
มาตรา 904 มาตรา 914 ประกอบมาตรา 989 มาตรา 224 วรรคหนึ่ง และผู้ที่ลงลายมือชื่อ
ส่งจ่ายย่อมต้องรับผิดชอบตามเนื้อความในเช็คพิพาท แม้ผู้ที่แก้ไขรายการเช็คพิพาทช่อง
จำนวนเงินให้ตรงกับยอดจำนวนเงินที่ระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรไม่ใช่ผู้ลงลายมือชื่อ
ส่งจ่าย ก็ไม่ทำให้ผู้ลงลายมือชื่อส่งจ่ายพ้นความรับผิด เพราะแม้ไม่มีการแก้ไขดังกล่าว
ผู้ลงลายมือชื่อส่งจ่ายก็ต้องรับผิดชอบตามจำนวนเงินที่ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามประมวล-
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 12 อยู่แล้ว การแก้ไขนั้นจึงไม่ใช่การแก้ไขที่เป็นสาระ
สำคัญที่ทำให้เช็คพิพาทเสียไปตามมาตรา 1007 วรรคหนึ่ง

คำว่า “บุคคล” ตามมาตรา 900 นี้ หมายถึง บุคคลธรรมดา และนิติบุคคล

บุคคลธรรมดา หมายถึง บุคคลที่จะต้องมีความสามารถในการทำนิติกรรม
ตามกฎหมายได้โดยไม่มีควมบกพร่องในเรื่องความสามารถ เพราะเช็คอยู่ภายใต้หลัก
นิติกรรม และเป็นสัญญาที่มีรูปแบบประเภทหนึ่ง ฉะนั้นการลงลายมือชื่อตามนัยของ
มาตรา 900 จึงต้องเป็นการลงโดยสมัครใจ หากเป็นการขู่บังคับ เช่น นาย ก. เอาปืนจี้
ขู่บังคับให้นาย ข. ลงลายมือชื่อส่งจ่ายเช็ค โดยนาย ข. ไม่สมัครใจ การแสดงเจตนา
ลงลายมือชื่อของนาย ข. นี้ เรียกว่า เป็นการแสดงเจตนาโดยวิปริต อาจจะเป็นโมฆียะหรือ
โมฆะแล้วแต่ข้อเท็จจริงเป็นเรื่อง ๆ ไป ซึ่งการข่มขู่ที่ทำให้เป็นโมฆียกรรม นั้นสามารถ
บอกล้างได้ตามหลักนิติกรรม แต่ถ้าเป็นโมฆะกรรมแล้ว นิติกรรมนั้นเสียเปล่าไม่มีผล
บังคับ

นิติบุคคล หมายถึง นิติบุคคลที่ก่อตั้งขึ้นตามกฎหมาย เช่น ห้างหุ้นส่วนสามัญ
ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด ซึ่งปกตินิติบุคคลเหล่านี้จะมี
วัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเงินกำหนดไว้ในหนังสือรับรอง หรือหนังสือบริคณห์สนธิที่
จดทะเบียนไว้ จึงมีสิทธิและหน้าที่ที่อาจจะออก โอน สลากหลังเช็คเพื่อชำระหนี้ แต่

นิติบุคคลที่มีโครงการหรือสถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อการค้าหากำไร เช่น สมาคม มูลนิธิ หรือ ส่วนราชการ เช่น กระทรวง ทบวง กรม หากมีการออกเช็คแล้ว สมาคม มูลนิธิ หรือ ส่วนราชการนั้น ๆ ก็ต้องรับผิดชอบหนี้ความในเช็คนั้นตามกฎหมาย จะยกข้อต่อสู้ว่าการออกเช็คอยู่นอกเหนือวัตถุประสงค์ไม่ต้องรับผิดชอบเช็คที่ตนสั่งจ่ายไม่ได้ เพราะว่าวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล คือ การประกอบกิจการและจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการเงินเสมอ การสั่งจ่ายเช็คจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น เนื่องจากเช็คเป็นตราสารที่อาจใช้ชำระหนี้แทนเงิน ถ้าได้รับความยินยอมของกลุ่มสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งจะนั้น จะอ้างว่าออกเช็คแล้วไม่ต้องรับผิดชอบเพราะอยู่นอกเหนือวัตถุประสงค์นั้นฟังไม่ขึ้น

ปัญหาว่า ผู้แทนนิติบุคคลที่ลงลายมือชื่อในเช็คแทนนิติบุคคลจะต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลที่ตนทำการแทนหรือไม่ เพราะนิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้น ไม่มีตัวตน การแสดงเจตนาทำนิติกรรมใด ๆ จะต้องกระทำโดยทางผู้แทนของนิติบุคคลนั้น เช่น ห้างหุ้นส่วนจำกัดจะมีหุ้นส่วนผู้จัดการหนึ่งหรือหลายคนร่วมกันเป็นผู้ทำการแทนห้าง หรือบริษัทจำกัด จะมีกรรมการที่มีอำนาจร่วมกันลงนาม และประทับตราสำคัญของบริษัทในการทำนิติกรรมแทนบริษัทได้ สมาคม มูลนิธิต่าง ๆ ก็จะมีคณะกรรมการที่จดทะเบียนไว้เป็นผู้แทนของสมาคม มูลนิธิในการดำเนินกิจการแทนสมาคม มูลนิธิ และส่วนราชการก็จะมีรัฐมนตรี ปลัดกระทรวงหรืออธิบดี เป็นผู้แทนของกระทรวง ทบวง กรม ในการทำนิติกรรมแทนหน่วยงานนั้น ๆ

นิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เมื่อจดทะเบียนตามกฎหมายแล้ว จะได้สิทธิและหน้าที่ต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น คือ จะมีสถานะเป็นเจ้าหนี้ หรือลูกหนี้ของบุคคลใดก็ได้ มีสิทธิที่จะใช้ชื่อนิติบุคคลเป็นโจทก์ฟ้องคดีหรือถูกฟ้องเป็นจำเลย สามารถจะมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนเองได้ และสามารถที่จะจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินนั้นได้ตามวัตถุประสงค์ หรือตามความเห็นชอบของผู้เป็นหุ้นส่วน หรือตามมติของผู้ถือหุ้นทั้งหลาย นอกจากนี้ยังมีสิทธิที่จะห้ามไม่ให้บุคคลอื่นใช้ชื่อซ้ำกับชื่อของตน และถ้านิติบุคคลนั้นจดทะเบียนในประเทศไทย จะได้สัญชาติไทยตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ โดยไม่คำนึงว่าผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นนั้นจะได้สัญชาติอย่างไร และมีภูมิลำเนาของตนเอง

สำหรับความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 นั้น ต้องพิจารณาตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เกี่ยวกับนิติบุคคลนั้น ๆ ประกอบด้วย ดังต่อไปนี้

บริษัทจำกัด ถ้าผู้แทนของนิติบุคคลได้ลงลายมือชื่อในเช็คภายในของวัตถุประสงค์ตามข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง และการนั้นผูกพันนิติบุคคลแล้วถือว่าบุคคลผู้ลงลายมือชื่อ คือ นิติบุคคล

ในทางแพ่ง เมื่อเป็นเช็คของนิติบุคคล นิติบุคคลนั้นต้องรับผิดชอบตามเนื้อความในเช็คนั้น ผู้แทนทั้งหลายไม่ได้ลงลายมือชื่อในฐานะบุคคลธรรมดา ไม่ได้ทำในนามส่วนตัว จึงไม่ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัว ตัวอย่างเช่น การที่จำเลยที่ 2 กรรมการบริษัท จำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 3 ในฐานะเป็นผู้รับมอบอำนาจและกระทำการแทนบริษัท จำเลยที่ 1 ลงลายมือชื่อเป็นผู้ส่งจ่ายและประทับตราบริษัทจำเลยที่ 1 เป็นสำคัญในเช็คพิพาทเพื่อชำระราคาอ้อยให้ ว. เป็นการกระทำตามหน้าที่ภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ของบริษัทจำเลยที่ 1 เมื่อจำเลยที่ 1 ต้องรับผิดชอบตามเนื้อความในเช็คนั้นแล้ว จำเลยที่ 2 และที่ 3 หากต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัว นอกจากผู้แทนนิติบุคคลที่ทำการแทนนิติบุคคลจะไม่ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวแล้ว ตัวแทนเช็คซึ่งไม่ใช่กรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทนนิติบุคคลนั้น แต่นิติบุคคลนั้นได้เชิดบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นเป็นตัวแทนของนิติบุคคลนั้นแล้ว เมื่อตัวแทนเช็คลงลายมือชื่อในเช็คแทนนิติบุคคลนั้น และผู้ทรงรับเช็คไว้โดยสุจริต นิติบุคคลนั้นก็ต้องรับผิดชอบตามเนื้อความในเช็คนั้น

ในทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 บัญญัติความรับผิดชอบของบุคคลไว้ว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา” ดังนั้น ผู้แทนนิติบุคคลที่ลงลายมือชื่อส่งจ่ายเช็ค แม้จะกระทำในฐานะผู้แทนนิติบุคคล แต่เมื่อเป็นผู้กระทำการนั้นโดยเจตนา ถ้าธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค ผู้แทนนิติบุคคลก็ต้องมีความรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คฯ ร่วมกับนิติบุคคลนั้น ตัวอย่างเช่น บริษัทจำเลยที่ 1 เป็นนิติบุคคล จำเลยที่ 2 เป็นกรรมการผู้จัดการมีอำนาจลงลายมือชื่อแทนบริษัท จำเลยที่ 1 เมื่อจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นผู้แทนของจำเลยที่ 1 ได้เซ็นชื่อส่งจ่ายเช็คโดยเจตนาจะไม่ให้มีการใช้เงินตามเช็ค อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติว่า

ด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534 ก็ต้องถือว่าจำเลยที่ 2 ได้ร่วมกับจำเลยที่ 1 ออกเช็คนี้และมีความผิดฐานเป็นตัวการร่วม

ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล และห้างหุ้นส่วนจำกัด นิติบุคคลประเภทนี้ มีความแตกต่างจากนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด ที่มีผู้ถือหุ้น 2 จำพวก คือ จำพวกจำกัด ความรับผิด คล้ายกับผู้ถือหุ้นในบริษัทจำกัด กับจำพวกไม่จำกัดความรับผิด ซึ่งในการจัดการห้าง กฎหมายกำหนดให้เฉพาะแต่หุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดเท่านั้นที่มีอำนาจเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการ ฉะนั้น แม้หุ้นส่วนผู้จัดการจะลงลายมือชื่อในเช็คในฐานะผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งนิติบุคคลนั้นต้องรับผิดตามเช็คแล้ว ถ้าโจทก์บรรยายฟ้องให้ห้างรับผิดตามกฎหมายในลักษณะตัวเงินและเรียกร้องให้หุ้นส่วนผู้จัดการ หรือบรรดาหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดให้รับผิดตามกฎหมายลักษณะหุ้นส่วนบริษัทแล้ว ห้างฯ และหุ้นส่วนดังกล่าวต้องร่วมกันรับผิดต่อโจทก์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 10077 (2) 1078 (5) และ 1087 เช่น จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนจำกัด จำเลยที่ 1 ได้ส่งจ่ายเช็คพิพาทโดยลงชื่อจำเลยที่ 2 แล้วเพียงแต่ประทับตราดังนี้ จำเลยที่ 2 ต้องรับผิดตามเนื้อความในเช็คนี้

นอกจากนี้ อาจมีบางกรณีที่บุคคลผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค ลงในนามผู้แทนทั้งหลายของนิติบุคคล แต่การกระทำนั้นไม่ผูกพันนิติบุคคลที่ลงลายมือชื่อแทน เพราะบุคคลนั้นไม่ใช่ผู้แทนของนิติบุคคล หรือกระทำโดยไม่อำนาจกระทำในฐานะเช่นนั้น หรือเป็นการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น บุคคลผู้ลงลายมือชื่อต้องรับผิดตามเนื้อความแห่งตัวเงินนั้น ในฐานะคู่สัญญาเป็นส่วนตัว ตัวอย่างเช่น จำเลยที่ 2 เคยเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างจำเลยที่ 1 แต่ได้ส่งจ่ายเช็คพิพาทเมื่อพ้นจากการเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างจำเลยที่ 1 ไปแล้ว มีผลเท่ากับขณะออกเช็คพิพาท ผู้ที่มีอำนาจทำการแทนจำเลยที่ 1 ไม่ได้ลงชื่อเป็นผู้ส่งจ่าย จำเลยที่ 1 จึงไม่ต้องรับผิดตามเช็ค จำเลยที่ 2 ซึ่งแอบอ้างว่าตนยังเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการห้างจำเลยที่ 1 ต้องรับผิดเป็นส่วนตัว

สำหรับผู้ลงลายมือชื่อตามความในมาตรา 900 นั้น หมายถึง บุคคลที่ได้เขียนลายมือชื่อลงไปในเช็ค แม้บุคคลนั้นจะปลอมลายมือชื่อคนอื่นลงในเช็คก็ตาม บุคคลนั้นก็ยังคงต้องรับผิดตามเนื้อความในเช็คฉบับนั้น ส่วนบุคคลที่ถูกปลอมลายมือชื่อ เมื่อตนไม่ได้ลงลายมือชื่อในเช็คก็ไม่ต้องมีความรับผิดใด ๆ ตามมาตรา 900 ตัวอย่างเช่น นาย ก.

ปลอมลายมือชื่อ นาย ข. สั่งจ่ายเช็คให้ นาย ก. เพื่อชำระหนี้ นาย ก. รับเช็คฉบับดังกล่าวไว้โดยสุจริตไม่ทราบว่าเป็นเช็คที่นาย ก. ปลอมลายมือชื่อของ นาย ข. เมื่อธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คเนื่องจากเป็นลายมือชื่อปลอม นาย ก. ฟ้องนาย ข. ที่ปลอมลายมือชื่อนาย ข. ให้รับผิดชอบเนื้อความในเช็คนั้นได้ แต่จะฟ้องเรียกให้นาย ข. รับผิดชอบเนื้อความในเช็คไม่ได้เพราะนาย ข. ไม่ได้ลงลายมือชื่อในเช็คตามความใน มาตรา 900 อีกประการหนึ่งลายมือชื่อของนาย ข. นั้นเป็นลายมือชื่อปลอม นาย ข. จึงไม่ต้องรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น แม้เช็คพิพาทจะมีตราที่ห้องร้านของจำเลย แต่เมื่อปรากฏว่าจำเลยมิได้ลงชื่อเป็นผู้สั่งจ่ายลงลายมือชื่อของตนในเช็คให้แตกต่างผิดไปจากตัวอย่างลายมือชื่อที่ให้ไว้แก่ธนาคาร กรณีนี้เมื่อธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน ผู้ลงลายมือชื่อยังคงต้องรับผิดชอบต่อความในเช็คนั้น ผู้ทรงโดยสุจริตย่อมฟ้องเรียกให้ผู้ลงลายมือชื่อนั้นให้รับผิดชอบต่อความในเช็ค ตามมาตรา 900 ได้ เช่น การที่จำเลยออกเช็คลงวันที่ล่วงหน้าไปแล้ว ต่อมาจำเลยไปตกลงกับธนาคารว่า เช็คของจำเลยต้องประทับตราด้วยจึงจะจ่ายเงินได้ เมื่อเช็คที่จำเลยออกไปก่อนที่จะมีการตกลงกับธนาคารดังกล่าวถึงกำหนด โจทก์นำเช็คไปขึ้นเงินแต่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน โดยให้นำไปประทับตราผู้สั่งจ่ายก่อน แต่จำเลยไม่ยอมประทับตราให้ทั้งจำเลยยังสั่งห้ามธนาคารจ่ายเงินตามเช็ค พฤติการณ์ถือได้ว่าจำเลยมีเจตนาทุจริต ข้อที่โจทก์มิได้ให้จำเลยประทับตราก่อนจึงไม่เป็นข้ออ้างตามกฎหมายที่จะให้จำเลยพ้นความรับผิด หรือกรณีที่ผู้ลงลายมือชื่อเป็นผู้สั่งจ่ายในเช็ค แม้ตนเองจะมีใช้เจ้าของบัญชีเช็คนั้นก็ตาม เมื่อผู้ทรงเอาไปรับเงินและธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน จำเลยก็ต้องมีความผิด และแม้ผู้ออกเช็คลงวันที่ล่วงหน้าแล้วตายลงก่อนวันที่ลงในเช็ค กองมรดกของผู้ตายยังต้องรับผิดชอบต่อลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายในเช็คนั้น

ส่วนคำว่าลายมือชื่อของตนนั้น หมายถึง ลายมือชื่อที่ต้องเขียนลงด้วยมือ เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าลงเพียงแต่เครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด หรือลงลายพิมพ์นิ้วมือชื่อในตัวเงินไซ้ร้แม้ถึงว่าจะมีพยานลงชื่อรับรองก็ตาม ท่านว่าหาให้ผลเป็นลายมือชื่อในตัวเงินนั้นไม่” ซึ่งทำให้เห็นเจตนาของกฎหมายได้ชัดเจนว่าการลงลายมือชื่อในมาตรานี้ ต้องเขียนด้วยตนเองจะใช้พิมพ์ หรือทำแกงใด หรือพิมพ์นิ้วมือแม้จะมีพยาน 2 คนลงชื่อรับรองก็ไม่มีผลเป็นลายมือชื่อ แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องเขียนให้อ่านออก เพียงแต่เขียนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรู้ว่า

ลายมือที่เขียนนั้นเป็นลายมือชื่อของตนก็ใช้ได้ โดยชื่อนั้นจะเป็นชื่อสมมุติหรือนามแฝงที่ตกลงไว้กับธนาคารก็ใช้ได้ไม่เป็นความผิดฐานปลอมเอกสาร ตัวอย่างเช่น จำเลยซึ่งไม่ประสงค์จะใช้นามอันแท้จริงฝากเงินต่อธนาคาร ได้ลงชื่อในแบบคำขอฝากเงินและในแบบตัวอย่างลายมือชื่อ แล้วออกเช็คในนามที่จำเลยตั้งขึ้นเอง โดยจำเลยมิได้ปลอมลายมือชื่อหรือปลอมเช็คของผู้อื่น การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดฐานปลอมเอกสาร เพราะการที่กฎหมายบังคับให้ต้องลงลายมือชื่อ ก็เพื่อจะเปรียบเทียบกับตัวอย่างลายมือชื่อเดิมของบุคคลนั้นที่ไว้กับธนาคารว่าเป็นลายมือชื่อของบุคคลเดียวกันหรือไม่

ข้อสังเกต เช็คเป็นเอกเทศสัญญาชนิดหนึ่ง ความรับผิดของผู้ลงลายมือชื่อในเช็คตามมาตรา 900 จึงไม่ใช่ความรับผิดโดยเด็ดขาด ผู้ลงลายมือชื่อสามารถยกข้อต่อสู้ในหลักนิติกรรมสัญญาได้ เช่น ต่อสู้ว่าออกเช็คโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญของนิติกรรม หรือสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลคู่สัญญา ตัวอย่าง นาย ก. ออกเช็คเพื่อชำระหนี้เงินกู้ให้แก่ นาย ข. แต่ผู้รับเช็คมิใช่ นาย ข. หรือสำคัญผิดในมูลหนี้ เช่น นาง ก. ออกเช็คเพื่อชำระหนี้ค่าสร้อยไข่มุกแท้ที่ซื้อจาก นาย ข. แต่ นาย ข. ส่งมอบสร้อยไข่มุกเลี้ยงให้ นาง ก. หรือเป็นการออกเช็คเพราะถูกข่มขู่ ซึ่งทำให้นิติกรรมการออกเช็คนั้นอาจเป็นโมฆะหรือโมฆียะได้

ผู้ลงลายมือชื่อแทน เนื่องจากเช็คอยู่ในหลักนิติกรรมจึงสามารถมอบอำนาจให้ทำการแทนกันได้ แต่การลงลายมือชื่อในฐานะตัวแทนผู้ลงลายมือชื่อต้องเขียนให้ปรากฏว่ากระทำแทนบุคคลใด ถ้าไม่เขียนผู้ลงลายมือชื่อต้องรับผิดเป็นส่วนตัว เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 901 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลใดลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงินและมีได้เขียนแถลงว่าทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่งไซ้ บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้รับผิดชอบในความในตั๋วเงินนั้น” มาตรา 901 นี้ เป็นความรับผิดเด็ดขาด ถึงแม้ตามข้อเท็จจริงผู้ลงลายมือชื่อจะกระทำแทนบุคคลอื่น คือ กฎหมายปิดปากมิให้เถียงหรือปฏิเสธความรับผิด หากมิได้แถลงไว้ว่าทำการแทนบุคคลอื่น ตัวอย่างเช่น เช็ครายพิพาทจำเลยลงลายมือชื่อเป็นผู้สั่งจ่ายโดยมิได้เขียนว่ากระทำแทนห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลจึงต้องรับผิดตามความในเช็คตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ มาตรา 900 และมาตรา 901

บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 901 ไม่ใช่แบบสัญญา การตั้งตัวแทน แต่เป็นบทกฎหมายที่บังคับบุคคลผู้ลงลายมือชื่อในตั๋วเงินมิให้ปฏิเสธ ความรับผิดชอบ โดยมีไต่ถามเว้นความรับผิดชอบของตัวการด้วย ดังนั้นแม้ว่าตัวแทนจะต้องรับผิดชอบ เป็นส่วนตัวแล้ว ตัวการก็ยังคงรับผิดชอบร่วมกับตัวแทน ตัวอย่างเช่น ผู้จัดการโรงแรมของ จำเลยออกเช็คในขอบอำนาจ โดยประทับตราโรงแรมและลงลายมือชื่อผู้จัดการ แม้จะไม่มีข้อความว่าลงชื่อแทนโรงแรมจำเลย จำเลยก็ต้องรับผิดชอบตามเช็คนั้น ในกรณีที่มีสัญญา ตัวแทน และตัวแทนไปลงชื่อในเช็คโดยมิได้แถลงว่ากระทำการแทนตัวการ ผู้ทรงอาจ ฟ้องบังคับผู้ลงลายมือชื่อในเช็คให้รับผิดชอบเนื้อความในเช็คนั้น ตามมาตรา 900 มาตรา 901 และฟ้องบุคคลผู้เป็นตัวการให้รับผิดชอบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ตัวแทน ตามมาตรา 820 หรือ 821 ได้ด้วย หรือจะเลือกฟ้องตัวการให้รับผิดชอบโดยลำพังก็ได้

ข้อสังเกต การมอบอำนาจให้ลงลายมือชื่อในเช็คแทนนี้ แม้จะเป็นเช็คของ ตัวการ ผู้ลงลายมือชื่อ และไม่ใช่เป็นการปลอมเช็ค ทุกสิ่งที่เป็นของจริง แต่เป็นการ ออกเช็คแทนโดยมีการมอบหมายในทางแพ่ง จึงไม่ใช่เรื่องการปลอมเช็ค หรือปลอม- ลายมือชื่อทางอาญา

กรณีเช็คมีลายมือชื่อของบุคคลหลายคน ปกติบุคคลผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค จะต้องรับผิดชอบเนื้อความในเช็คร่วมกันทุกคน แต่ถ้าบุคคลบางคนซึ่งไม่อาจเป็นคู่สัญญา เช็คนั้นได้ เช่น เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเป็นได้แต่ไม่เต็มผล เช่น เป็นผู้เยาว์ลงชื่อ โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม หากมีลายมือชื่อของบุคคลเหล่านี้ใน เช็คด้วย ผู้ที่ลงลายมือชื่อคนอื่น ๆ ยังคงต้องรับผิดชอบเนื้อความในเช็คนั้น ไม่สามารถ ยกเอาประโยชน์ของลายมือชื่อที่ไม่สมบูรณ์นั้นขึ้นต่อสู้เพื่อให้เช็คนั้นเสียเปล่าได้ เพราะ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 902 บัญญัติว่า “ถ้าตัวเงินลงลายมือชื่อของ บุคคลหลายคน มีทั้งบุคคลซึ่งไม่อาจจะเป็นคู่สัญญาแห่งตัวเงินนั้น ได้เลย หรือเป็นได้ แต่ไม่เต็มผล ๆ ไซ้รู้ ทำนว่าการณ์ย่อมไม่กระทบกระทั่งถึงความรับผิดชอบของบุคคลอื่น ๆ นอกนั้นซึ่งคงต้องรับผิดชอบตัวเงินนั้น” ดังนั้น บุคคลอื่นที่มีความสามารถเต็มตาม กฎหมายก็ต้องรับผิดชอบเช็คนั้น

ความรับผิดชอบของบุคคลหลายคนที่ลงลายมือชื่อในเช็ค ผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค แต่ละคนจะมีความรับผิดชอบที่แตกต่างกันตามฐานะที่ตนลงลายมือชื่อในเช็คนั้น เช่น รับผิดชอบ

ในฐานะผู้ส่งจ่าย หรือผู้โอน ผู้สตั๊กหลัง หรือผู้รับอ่าวัล ซึ่งความรับผิดชอบในแต่ละฐานะของบุคคลเหล่านี้จะแตกต่างกัน ดังนี้

ผู้ส่งจ่าย บุคคลผู้นี้เป็นผู้ก่อกำเนิดเช็ค เป็นคู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้ ซึ่งปกติจะเป็นคู่สัญญากับธนาคาร โดยการตกลงเปิดบัญชีเงินฝากประเภทกระแสรายวันกับธนาคาร พร้อมกับมอบตัวอย่างลายมือชื่อที่จะลงในเช็คให้ไว้แก่ธนาคารเพื่อใช้เปรียบเทียบเมื่อมีผู้นำเช็คมายื่นให้จ่ายเงินต่อธนาคาร ซึ่งธนาคารจะขยายแบบพิมพ์เช็คที่เรียกว่า “สมุดเช็ค” ให้แก่ผู้ที่เปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันนั้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเบิกจ่ายเงิน ธนาคารจะมีสมุดทะเบียนคุมเช็คว่าเช็คที่ถูกค้าซื้อไปเป็นเช็คหมายเลขเท่าไรถึงเท่าไร นำไปใช้กับบัญชีเงินฝากของลูกค้าหมายเลขอะไร ทั้งนี้เพื่อธนาคารเจ้าของเช็คจะได้ใช้ในการตรวจสอบเมื่อมีการยื่นเช็คให้ใช้เงินต่อธนาคาร แต่แม้ผู้ส่งจ่ายจะไม่มีเงินฝากในธนาคาร หากได้ออกเช็ค โดยใช้แบบพิมพ์เช็คของคนอื่น เมื่อทำเป็นตราสารมีรายการครบถ้วนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 987 และ 988 ย่อมเป็นเช็คโดยชอบ ผู้ส่งจ่ายต้องรับผิดชอบต่อผู้ทรง ผู้ส่งจ่ายจึงมีฐานะเป็นลูกหนี้ชั้นต้น หากเช็คได้นำยื่นโดยชอบแล้วถูกปฏิเสธการจ่ายเงิน ถ้าหากได้ทำถูกต้องตามวิธีการในข้อไม่จ่ายเงินนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 914 ประกอบมาตรา 989 วรรคแรก

สำหรับวิธีการในข้อไม่จ่ายเงิน ทางปฏิบัติธนาคารจะคืนเช็คให้แก่ผู้ที่นำเช็คยื่นต่อธนาคาร โดยแจ้งเหตุผลที่ปฏิเสธการจ่ายเงินให้แก่ผู้ที่นำเช็คยื่นต่อธนาคารทราบ ถ้าเป็นเช็คจิตคร่อมที่เรียกเก็บโดยธนาคารตัวแทนของผู้ทรง ธนาคารเจ้าของเช็คจะคืนเช็คแก่ธนาคารตัวแทนที่เรียกเก็บพร้อมกับออกหลักฐานใบคืนเช็ค แจ้งเหตุผลที่ปฏิเสธการจ่ายเงินในใบคืนเช็คไปด้วย เพื่อธนาคารตัวแทนจะได้แจ้งให้แก่ผู้ทรงทราบ ใบคืนเช็คนี้จะใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบคดีของผู้ทรงในการเรียกร้องหรือฟ้องผู้ส่งจ่าย ผู้โอน ผู้สตั๊กหลัง หรือผู้รับประกันด้วยอ่าวัล ให้รับผิดชอบใช้เงินตามเช็คนั้น

ผู้ส่งจ่ายที่ถูกฟ้องเรียกเงินตามเช็คนั้น ไม่อาจจะต่อสู้ผู้ทรงด้วยข้อต่อสู้อันอาศัยความเกี่ยวพันเฉพาะบุคคลระหว่างตนกับผู้ทรงคนก่อน ๆ นั้นได้ เว้นแต่การโอนเช็คมีจะขึ้นด้วยคบคิดกันฉ้อฉล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 916 เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยเป็นผู้ส่งจ่ายเช็ค โจทก์เป็นผู้ทรง โดย จ. สตั๊กหลังและมอบให้โจทก์ โจทก์นำเข้าบัญชีแต่เงินไม่ได้อัน โจทก์ต่อสู้ว่า จำเลยเป็นผู้ส่งจ่ายเช็คพิพาทจริงแต่ยังไม่

ทันได้นำออกใช้ จ. ลักเช็คดังกล่าวไป โจทก์ไม่ผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย ไม่มีสิทธิเรียกร้องจากจำเลย โดยจำเลยมิได้กล่าวอ้างว่าโจทก์รับเช็คนั้นมาโดยคบคิดกันฉ้อฉล ดังนี้ ต้องถือว่าโจทก์ได้รับเช็คมาโดยสุจริต การที่โจทก์ฝ่ายเดียวเป็นผู้ทุจริตไม่เป็นข้อต่อสู้ที่จำเลยจะยกมาไ้ยยันโจทก์ตามมาตรา 905 และมาตรา 916 จำเลยจึงไม่มีสิทธินำพยานเข้าสืบตามข้อต่อสู้ เช็คพิพาทเป็นเช็คที่ออกให้แก่ผู้ถือ โจทก์เป็นผู้ถือจึงนับได้ว่าเป็นผู้ทรง เมื่อโจทก์นำไปขึ้นเงินจากธนาคารไม่ได้ จำเลยจึงต้องใช้เงินตามเช็คแก่โจทก์

ข้อยกเว้นที่ว่า การโอนจะได้มีขึ้นด้วยคบคิดกันฉ้อฉลนี้ ต่างจากคำว่า “การฉ้อฉล” ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 237 ซึ่งการฉ้อฉล เป็นเรื่องที่ลูกหนี้ทำนิติกรรมใด ๆ ทั้งที่รู้ว่าเป็นทางให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ แต่คำว่า “คบคิดกันฉ้อฉล” หมายถึง การโกงโดยใช้อุบายมีการคบคิดกันระหว่างผู้ทรงคนก่อน ด้วยการโอนเช็คให้แก่ผู้ฟ้องคดีหรือโจทก์โดยสมยอมกัน ถ้าผู้ทรงคนก่อนนำเช็คไปฟ้องเอง ผู้สั่งจ่ายหรือจำเลยผู้ถูกฟ้องย่อมยกข้อต่อสู้โจทก์ได้ เพราะเป็นคู่สัญญาใกล้ชิดกัน เช่น จำเลยซื้อสินค้าและออกเช็คให้ไว้เป็นประกัน โดยตกลงว่าจะต้องนำเช็คมาแลกเงินจากจำเลยก่อน ถ้าผู้เสียหายนำเช็คไปขึ้นเงิน โดยมีได้นำเช็คมาแลกเงินก่อน แม้ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินก็เป็นการกล่าวเอาทับเช็คโดยยังไม่มีอำนาจจะทำได้ ผู้ทรงคนก่อนจึงต้องคบคิดกับผู้ฟ้องคดีโดยการ โอนเช็คนั้นให้แก่ผู้ฟ้องคดี ดังนั้น ผู้สั่งจ่ายที่ถูกฟ้องจึงสามารถยกข้อต่อสู้ในเรื่องคบคิดกันฉ้อฉลได้ เพียงแต่ต้องอ้างเหตุที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้ทรงโดยไม่สุจริตและไม่ชอบด้วยกฎหมายอย่างไรให้ชัดเจน ตัวอย่างเช่น คำให้การของจำเลยที่ว่า จำเลยได้จ่ายเช็คพิพาทให้แก่ ส. และต่อมาได้มีการหักกลบลบหนี้ เช็คพิพาทไม่มีมูลหนี้ต่อกัน การที่โจทก์ซึ่งเป็นมารดา ส. นำเช็คพิพาทมาฟ้องจำเลยโดยอ้างว่า ได้รับโอนเช็คมาจาก ส. นั้น จะเห็นได้ชัดว่า โจทก์กับ ส. ได้คบคิดกันฉ้อฉลจำเลย เพื่อสมคบกันเรียกเงินจากจำเลยอีกนั้น พอเป็นที่เข้าใจได้แล้วว่า เมื่อโจทก์รับโอนเช็คพิพาทมาจาก ส. โจทก์ก็รู้อยู่แล้วว่าเช็คพิพาทไม่มีมูลหนี้ต่อกันแล้ว แต่ก็ยังโอนเช็คมาฟ้องเรียกเงินจากจำเลยอีก โดยรู้เห็นเป็นในกับ ส. เป็นการคบคิดกันฉ้อฉลจำเลย เป็นการแสดงโดยชัดแจ้งถึงข้อต่อสู้ของจำเลยรวมทั้งเหตุแห่งการนั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 177 วรรคสองแล้ว จำเลยจึงยกข้อต่อสู้นี้ต่อสู้โจทก์ได้ตามมาตรา 916 ประกอบ มาตรา 989 วรรค 1

แต่ข้อห้ามต่อผู้อื่นอาศัยความเกี่ยวพันเฉพาะบุคคลระหว่างผู้ส่งจ่ายกับผู้ทรงคนก่อน ๆ นี้ ไม่เป็นข้อห้ามเด็ดขาด ถ้าผู้ส่งจ่ายได้เขียนลงในด้านหน้าเช็คกว่า “เปลี่ยนมือไม่ได้” หรือคำอื่นเป็นทำนองเช่นเดียวกันนั้น คือ ทำนองห้ามเปลี่ยนมือ ถ้าเช็คนั้นมีการสลักหลังโอนให้แก่บุคคลอื่น ผู้ส่งจ่ายก็ไม่ต้องรับผิดชอบ

4. ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย

ประเทศไทยมีสถาบันหลายประเภทที่ให้บริการด้านการชำระเงิน สถาบันที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งดำเนินการภายใต้บทบัญญัติของพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 โดยกิจการที่พึงปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการชำระเงิน คือ ดำเนินการ ออกและจัดการรวมตลอดถึงพิมพ์ธนบัตร บัตรธนาคาร จัดการทุนสำรอง และดำเนินการแห่งระบบหักบัญชีระหว่างธนาคาร สำหรับสถาบันที่ให้บริการระบบการชำระเงินที่สำคัญรองลงมา ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ไทยและสาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 เดิมและปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551 และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย

ในการดำเนินการเกี่ยวกับเงินตรา เช่น การออกใช้ธนบัตรจะต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ส่วนตราสารทางการเงินที่ใช้เป็นสื่อในการชำระเงิน เช่น เช็ค ตั๋วแลกเงิน และตั๋วสัญญาใช้เงินนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้มีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้ โดยเฉพาะแล้ว

การโอนเงินในระบบที่ต้องใช้เอกสารประกอบ (Paper-based) ต้องเป็นไปตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หลักนิติกรรมสัญญา ส่วนการโอนเงินในระบบอิเล็กทรอนิกส์นั้นยังไม่มีกฎหมายกำหนดเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ธนาคารพาณิชย์ผู้ให้บริการการโอนเงินจึงกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของตนให้ลูกค้าผู้ขอใช้บริการปฏิบัติ แต่ยังไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งระบบ ซึ่งในกรณีที่เกิดข้อพิพาทต้องดำเนินการไปตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

4.1 ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยเกี่ยวกับระบบการชำระเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Cheque Clearing System) ระบบการโอนเงินรายใหญ่ทางอิเล็กทรอนิกส์ (Bahtnet) ระบบการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing) และระบบงานเกี่ยวกับการหักบัญชีและการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดได้จัดทำระเบียบและหลักเกณฑ์ โดยกำหนดสิทธิ และหน้าที่ ตลอดจนเงื่อนไขระหว่างผู้ให้บริการและสมาชิกผู้ใช้ระบบ ดังนี้

- 1) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยบริการบาทเน็ต พ.ศ. 2538
- 2) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานครด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2539
- 3) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร พ.ศ. 2540
- 4) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการชำระดุลการหักบัญชีระหว่างธนาคารของสำนักหักบัญชีนอกเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2539 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2540
- 5) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการชำระดุลการหักบัญชีการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2540
- 6) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการแจ้งผลการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2542

4.2 หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์

ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้กำกับและดูแลระบบการชำระเงินได้เล็งเห็นว่า การที่ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายควบคุมการให้บริการต่าง ๆ ทางอิเล็กทรอนิกส์นั้น อาจจะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ลูกค้าผู้ใช้บริการ จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ใน

การให้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ใช้เป็นแนวทางในการให้บริการ โดยมุ่งหวังที่จะคุ้มครองผู้บริโภคเป็นสำคัญ ดังนี้¹

- 1) หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2537
- 2) หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์ผ่านบาทเน็ต วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2538
- 3) หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าธนาคารพาณิชย์ผ่านระบบการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร วันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2540

4.3 บทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทย

ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยไว้ที่สำคัญได้แก่²

- 1) มีอำนาจในการออกและจัดการ รวมถึงตลอดถึงพิมพ์ธนบัตร บัตรธนาคาร
- 2) เป็นนายธนาคารแก่รัฐบาลและสถาบันการเงิน โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะเป็นผู้ดำเนินการแห่งระบบหักบัญชีระหว่างธนาคาร
- 3) เป็นตัวแทนของรัฐบาลในกิจการที่รัฐบาลจะมอบหมายให้

4.3.1 การพัฒนาและการบริการด้านการชำระเงิน

ในฐานะธนาคารกลางซึ่งมีบทบาทสำคัญในระบบการชำระเงินของประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยในปี พ.ศ. 2534 ได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบการชำระเงินเพื่อพิจารณากำหนด

---

¹ไพฑูริย์ คงสมบูรณ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2550), หน้า 10.

²อนุชิต อนุชิตานุกูล และสมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง เงินอิเล็กทรอนิกส์กับนโยบายการเงินและการฟอกเงิน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543), หน้า 5.

แผนงานการพัฒนาระบบการชำระเงิน และศึกษาวิธีการจัดตั้งระบบการชำระเงิน โดยมี ฝ่ายระบบการชำระเงิน เป็นผู้ดำเนินการตามนโยบายและแผนงาน

เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้าน เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และความต้องการทางด้านธุรกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ร่วมหารือกับคณะกรรมการ ที่ปรึกษาระบบการชำระเงิน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำหนด หลักเกณฑ์ ระเบียบ วิธีปฏิบัติ ตลอดจนการกำหนดมาตรฐานของสื่อการชำระเงินสมัยใหม่

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้บริการด้านการธนาคารแก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินต่าง ๆ โดยสถาบันดังกล่าวสามารถเปิด บัญชีไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทย และใช้บริการด้านการชำระเงินได้ ดังต่อไปนี้

1) เชื่อกับธนาคารแห่งประเทศไทย

สถาบันผู้มีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะใช้เชื่อกับธนาคาร แห่งประเทศไทยเพื่อการชำระเงินต่าง ๆ ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนดไว้สำหรับบัญชีแต่ละประเภทเท่านั้น

ก. ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ จะเปิดบัญชีไว้กับธนาคารแห่ง- ประเทศไทย เพื่อรับและจ่ายเงินตามงบประมาณ และสามารถใช้จ่ายเงินกับธนาคาร แห่งประเทศไทยในการชำระเงินได้ทุกประเภท เช่น การเบิกโอนเงินตามงบประมาณของส่วนราชการ ต่าง ๆ และการจ่ายเงินของส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจให้แก่บุคคลโดยทั่วไป เช่น การจ่ายชำระเงินตามสัญญารับเหมาก่อสร้าง หรือการชำระค่าสินค้าและบริการ เป็นต้น

ข. ธนาคารพาณิชย์ไทยและสาขานานาชาติพาณิชย์ต่างประเทศจะต้อง เปิดบัญชี ไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องตามกฎหมาย และ ทำธุรกรรมทางการเงิน ระหว่างธนาคาร สามารถใช้จ่ายเงินกับธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อการ ชำระเงินได้ทุกประเภท แต่ในทางปฏิบัติ แล้วธนาคารพาณิชย์จะใช้เชื่อกับธนาคารแห่ง- ประเทศไทยเพื่อการชำระเงินระหว่างธนาคารหรือสถาบันอื่น ๆ เพื่อให้ผู้รับที่มีบัญชีอยู่ กับธนาคารแห่งประเทศไทย สามารถใช้เงินได้ในวันเดียวกัน นอกจากนี้ ธนาคารแห่ง- ประเทศไทยยังให้บริการแก่ธนาคารพาณิชย์ในการ โอนเงินระหว่างสำนักงานใหญ่และ สาขาในต่างจังหวัดทั่วประเทศผ่านสาขาของธนาคารแห่งประเทศไทย และคลังจังหวัด ซึ่งเป็นผู้แทนของธนาคารแห่งประเทศไทย

ค. ธนาคารเฉพาะกิจและสถาบันการเงินอื่น ๆ ที่ไม่ต้องชำระเงินสดสำรอง หรือสินทรัพย์สภาพคล่อง จะใช้เช็คธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อการชำระเงินได้ เช่นเดียวกับกับธนาคารพาณิชย์

ง. สถาบันการเงินต่าง ๆ เช่น บริษัทเงินทุน และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ซึ่งต้องดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย จะใช้เช็คธนาคารแห่งประเทศไทย ในการโอนเงินระหว่างบัญชีของตนที่ธนาคารแห่งประเทศไทย และที่ธนาคารอื่น ๆ เท่านั้น ห้ามมิให้ใช้ในการชำระเงินให้บุคคลอื่น

2) บริการโอนเงินผ่านระบบบาทเน็ต

ธนาคารแห่งประเทศไทยให้บริการ โอนเงินระหว่างบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยทางอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบบาทเน็ตแก่ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน และส่วนราชการ โดยธนาคารสมาชิกสามารถใช้ระบบนี้ให้บริการโอนเงินข้าม ธนาคารแก่ลูกค้าของตนได้ทั่วประเทศ

3) บริการคำนวณดุลหักบัญชีและการชำระดุล

ก. ระบบการหักบัญชีเช็ค ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้บริการการหักบัญชี เช็กระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์แก่ธนาคารสมาชิกในเขตกรุงเทพ-มหานครและปริมณฑล โดยธนาคารสมาชิกจะส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้แก่ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์แบบออนไลน์ และศูนย์หักบัญชีจะทำการคำนวณดุลและทำการชำระดุลผ่านระบบบาทเน็ต ส่วนตัวเช็คจะส่งมายังศูนย์ หักบัญชี ในเย็นวันเดียวกันเพื่อทำการตรวจสอบและคัดแยกเพื่อส่งให้แก่ธนาคารผู้จ่ายเงิน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องสำหรับการหักบัญชีเช็กระหว่างธนาคารที่อยู่ในเขตพื้นที่สำนักหักบัญชี เดียวกันในภูมิภาค สำนักหักบัญชีทุกแห่งจะส่งบพิสูจน์การหักบัญชีให้ธนาคารแห่งประเทศไทย คำนวณดุลสุทธิของทุกสำนักหักบัญชีแล้วทำการชำระดุลผ่านบัญชีเงินฝากของธนาคารสมาชิกที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ด้วยระบบบาทเน็ต

ข. ระบบการ โอนเงินรายย่อย (Media Clearing) ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกับธนาคารสมาชิกระบบ Media Clearing ให้บริการแก่ลูกค้าในการ โอนเงินที่มีข้อตกลงล่วงหน้าจากบัญชีเงินฝากของลูกค้าธนาคารหนึ่ง ไปยังบัญชีเงินฝากของลูกค้าอีกธนาคารหนึ่ง สำหรับรายการชำระเงินที่มีงวดการชำระเงินที่แน่นอนและมีปริมาณมาก ๆ

เช่น การจ่ายเงินเดือน เงินปันผล ค่าบริการสาธารณูปโภค โดยมีศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ เป็นแหล่งกลางในการรับสื่อ บันทึกข้อมูล คัดแยกข้อมูลและคำนวณดุลการหักบัญชี และทำการชำระดุลให้ธนาคารสมาชิกผ่านระบบบาทเน็ต

4.3.2 การกำกับดูแลระบบการชำระเงิน

วัตถุประสงค์หลักในการกำกับดูแลระบบการชำระเงินก็เพื่อให้เกิด ความเป็นธรรมแก่ธนาคารผู้ให้บริการและลูกค้าผู้ใช้บริการ ควบคุมค่าใช้จ่ายในการลงทุน ของธนาคารพาณิชย์ และให้คำปรึกษาและแนะนำแก่ธนาคารผู้ให้บริการด้านการโอนเงิน ทางอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้าไปมีบทบาทในเรื่องดังกล่าว ดังนี้

1) ควบคุมและดูแลโดยการออกหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ธนาคารพาณิชย์ ถือปฏิบัติ ในการให้บริการแก่ลูกค้าของตน เช่น หลักเกณฑ์การ โอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ หลักเกณฑ์การ โอนเงินเพื่อบุคคลที่สามผ่านบาทเน็ต และหลักเกณฑ์การ โอนเงินรายย่อย (Media Clearing)

2) การให้บริการฝากถอนเงินผ่านเครื่อง ATM ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายให้ธนาคารพาณิชย์ใช้เครื่อง ATM ร่วมกัน (ATM Pool) เป็นเครือข่าย เดียวทั่วประเทศ เพื่อลดการลงทุนในเครื่อง ATM ของธนาคารพาณิชย์ในด้านการเรียก เก็บค่าธรรมเนียมในการใช้เครื่อง ATM นั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายที่จะให้ ธนาคารพาณิชย์แข่งขันกันเองตามกลไกตลาด โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะดูแล ค่าธรรมเนียมให้เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค

3) การจัดตั้งเครือข่ายการ โอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์ (ORFT) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้สนับสนุนให้กลุ่มธนาคารพาณิชย์โดยการนำของสมาคม-ธนาคารไทยดำเนินการให้บริการ โอนเงินรายย่อยข้ามธนาคาร โดยส่งคำสั่งผ่านเครือข่าย ATM ซึ่งปัจจุบันได้มีการเปิดใช้ระบบดังกล่าวแล้ว

4.4 บทบาทของสถาบันผู้ให้บริการด้านการชำระเงิน

บทบาทในการให้บริการชำระเงินในประเทศไทย แยกตามประเภทสถาบัน มีดังนี้¹

4.4.1 ธนาคารพาณิชย์ ให้บริการการชำระเงินทั้งในสื่อที่เป็นตราสาร เช่น เช็ค คราฟท์ และสื่อที่ไม่เป็นตราสาร เช่น การโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ และ ATM ธนาคารพาณิชย์ทั่วประเทศ สามารถให้บริการด้านการชำระเงินแก่บุคคลและนิติบุคคลโดยทั่วไป

4.4.2 ธนาคารเฉพาะกิจ ตั้งขึ้นตามกฎหมายเพื่อจุดประสงค์เฉพาะด้าน เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM Bank) สถาบันเหล่านี้ สามารถออกเช็คแก่ลูกค้าของตนและให้บริการการโอนเงินแก่บุคคลทั่วไป

4.4.3 การสื่อสารแห่งประเทศไทย ให้บริการด้านการชำระเงิน เช่น ธนาคารดี ตัวแลกเงิน ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ที่ทำการไปรษณีย์ทุกแห่ง หรือจะระบุให้ผู้รับเปลี่ยนเป็นเงินสด ตามที่ทำการไปรษณีย์ที่ระบุไว้ ธนาคารหรือตัวแลกเงินนี้ สามารถส่งไปยังผู้รับที่อยู่ภายในประเทศ หรือต่างประเทศได้ นอกจากนี้ที่ทำการไปรษณีย์ยังให้บริการรับชำระค่าบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ค่าไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ รวมทั้งการชำระภาษีรถยนต์ประจำปี การเสียค่าปรับการทำผิดกฎจราจร และการโอนชำระเงิน ให้ธนาคารพาณิชย์บางแห่ง เป็นต้น

ข้อดี ของการใช้บริการการชำระเงินทางไปรษณีย์ คือ ให้ความสะดวกแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภูมิภาค เนื่องจากที่ทำการไปรษณีย์มีอยู่ทุกตำบลทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม ที่ทำการไปรษณีย์ยังไม่สามารถให้บริการการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ได้ในปัจจุบันการดำเนินงานของการสื่อสารแห่งประเทศไทยมิได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยเหมือนกับธนาคารพาณิชย์และสถาบันอื่น ๆ ที่ให้บริการด้านการชำระเงิน แต่จะอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติไปรษณีย์ พ.ศ. 2477 และกฎกระทรวงคมนาคม

¹ประเสริฐ เสียงสุทธีวงศ์, เริ่มเดิม, หน้า 57-58.

4.4.4 สถาบันผู้ออกบัตร ผู้ออกบัตรในประเทศไทย ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทบัตรเครดิตที่สำคัญ เช่น Visa, Master Card, Diners และ American Express เป็นต้น โดยบัตรเครดิตเหล่านี้นอกจากใช้ชำระค่าสินค้าและบริการแล้วยังสามารถถอนเงินสดจากตู้ ATM ได้ ส่วนบัตรเงินสดซึ่งสามารถเติมเงินได้ขณะนี้ยังอยู่ในระยะเริ่มต้นและมีร้านค้าที่รับบัตรค่อนข้างจำกัด เช่น บัตร Microcash ของบริษัท บางกอกเปย์เมนต์ เทคโนโลยี จำกัด เป็นต้น

5. ระบบการหักบัญชีและเรียกเก็บเช็คของประเทศไทย

ในส่วนของระบบการหักบัญชีและเรียกเก็บเช็คของประเทศไทย จากการที่ผู้เขียนศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กรณี ดังต่อไปนี้

5.1 ระบบเคลียร์เช็คในปัจจุบัน

แม้ระยะหลัง ได้มีการพัฒนาสื่อการชำระเงินประเภทอื่นมาเพื่อทดแทนการใช้เช็ค โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทำให้ปริมาณการใช้เช็คในกรุงเทพมหานครมีปริมาณการใช้เริ่มมีแนวโน้มลดลง แต่ในขณะที่การใช้เช็คในต่างจังหวัดมีแนวโน้มขยายตัว โดยเฉพาะการใช้เพื่อการชำระหนี้ค่าสินค้าและบริการ และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ระหว่างจังหวัด หรือภายในจังหวัดเดียวกันซึ่งไม่รวมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

จากปริมาณการใช้เช็คในปัจจุบันที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ดูแลระบบการชำระเงิน จึงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาระบบการชำระเงินของสำนักหักบัญชีต่างจังหวัดให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น มีต้นทุนต่ำ รวดเร็วและมีความเสี่ยงน้อยที่สุด เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและธนาคารพาณิชย์ในท้องถิ่น

ในปัจจุบันระบบเคลียร์เช็คในประเทศไทยมีอยู่ 3 ระบบ เพื่อรองรับการชำระเงินด้วยเช็คในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้¹

5.1.1 ระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์

การหักบัญชีระหว่างธนาคารในระบบ Manual เดิมที่ปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลายาวนานนั้น ธนาคารสมาชิกต้องคัดแยกเช็คเป็นรายธนาคารเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนระหว่างกันและคำนวณดุลการหักบัญชีเอง วิธีการดังกล่าวมักเกิดข้อผิดพลาดและดุลการหักบัญชีมักจะล่าช้ามีผลกระทบต่อการทำงานของตลาดเงิน นอกจากนี้ ปริมาณเช็คที่เพิ่มสูงขึ้นตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กอปรกับปัญหาการจราจรคับคั่งในกรุงเทพมหานครมีผลให้ลูกค้าบางส่วนไม่สามารถฝากเช็คได้ทันกำหนดเวลาปิดรับเช็ค จึงมีการเปลี่ยนระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารจากระบบ Manual เป็น “ระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์” (Electronic Cheque Clearing System--ECS) ด้วยการใช้ข้อมูลที่อ่านจากตัวเช็คคำนวณดุลและบันทึกบัญชีลูกค้าแทนการใช้ตัวเช็คทั้งในการเรียกเก็บและการคืนเช็ค เริ่มดำเนินการหักบัญชีระหว่างธนาคารตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา

พระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 มาตรา 12 (16) กำหนดให้การดำเนินการระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารเป็นงานของธนาคารกลาง ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยพึงดำเนินการได้ ดังนั้น จึงได้มีการออก “ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานครด้วยอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2539” เพื่อให้ธนาคารสมาชิกปฏิบัติงานในการหักบัญชีระบบ ECS อย่างราบรื่น ทั้งนี้ ระเบียบดังกล่าวได้กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของธนาคารสมาชิก วิธีปฏิบัติงาน รวมทั้งการดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการตีความใด ๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้วินิจฉัย นอกจากนี้ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการหักบัญชีระหว่างธนาคารตามระเบียบดังกล่าว คณะอนุญาโตตุลาการซึ่งแต่งตั้งขึ้นโดยธนาคารสมาชิกและธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาด

---

¹เสาวรีย์ อัสวโรจน์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวเงิน, หน้า 136-137.

สมาชิกศูนย์หักบัญชีฯ ต้องมีคุณสมบัติเป็นธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ หรือเป็นธนาคารที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้น ครอบคลุมสาขาของธนาคารสมาชิกทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และนครปฐม รวมทั้งบางสาขาในจังหวัดอยุธยา ระบบ ECS สามารถให้บริการสมาชิกศูนย์หักบัญชีฯ ได้ 2 ประเภท คือ สมาชิกออนไลน์ ได้แก่ ธนาคารสมาชิกที่มีการรับส่งข้อมูลเช็คกับศูนย์หักบัญชีฯ ผ่านระบบคอมพิวเตอร์และเครือข่ายสื่อสาร และสมาชิกออฟไลน์ ได้แก่ ธนาคารสมาชิกซึ่งศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินการจัดทำข้อมูลจากตัวเช็คและนำส่งเข้าระบบงานแทนให้ ปัจจุบันธนาคารสมาชิกทั้งหมดของระบบ ECS เป็นสมาชิกออนไลน์

ตราสารที่นำมาดำเนินการผ่านระบบ ECS ประกอบด้วย เช็ค คราฟท์ ตัวแลกเงินและตัวสัญญาใช้เงินที่เป็นสกุลเงินบาทและเป็นไปตามมาตรฐานที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ทั้งนี้ ตราสารดังกล่าวต้องเป็นของธนาคารสมาชิกศูนย์หักบัญชี อิเล็กทรอนิกส์ หรือเป็นตราสารของลูกค้าที่ธนาคารสมาชิกรับรองการจ่ายเงิน ซึ่งขั้นตอนของการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์มีดังนี้

1) รอบการหักบัญชีปกติ (Normal Round)

ในระบบ ECS ลูกค้าจะสามารถนำเช็คฝากเรียกเก็บที่ธนาคารสมาชิกได้เกือบตลอดเวลาทำการธนาคาร ธนาคารสมาชิกจะเป็นผู้พิจารณากำหนดเวลาปิดรับฝากเช็คเองซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละธนาคารและสาขาลูกค้าที่นำฝากเช็คเข้าบัญชีในเวลาที่กำหนดจะได้รับการเครดิตบัญชีและเช็คจะถูกส่งเรียกเก็บในวันทำการนั้น ลูกค้าจะสามารถใช้เงินที่ฝากเรียกเก็บได้ในวันทำการถัดไปเมื่อสาขาธนาคารสมาชิกรับฝากเช็คจากลูกค้า ธนาคารสมาชิกออนไลน์จะส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บที่อ่านจาก Code Line ซึ่งพิมพ์ด้วยหมึกแม่เหล็ก (Magnetic Ink Character Recognition--MICR) ผ่านเครือข่ายสื่อสารมายังศูนย์หักบัญชีฯ ภายในเวลาที่กำหนด ในขณะที่ธนาคารสมาชิกออฟไลน์จะส่งตัวเช็ค

---

¹ปราณี รุ่งอภิญา, “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดจำนวนเงินตามตัวเงิน,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 97-98.

ให้ศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินการอ่านและจัดทำข้อมูลเช็คเรียกเก็บ ข้อมูลเช็คทั้งสองส่วนจะถูกนำมารวมกันเพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีเบื้องต้นส่งให้ธนาคารสมาชิกทางออนไลน์หรือในรูปรายงาน

หลังจากนั้น ระบบ ECS จะดึงข้อมูลเช็คมูลค่าสูง (High Value Cheque) ตามที่ธนาคารสมาชิกแต่ละแห่งกำหนด ตั้งแต่ 10 ล้านบาทขึ้นไป เพื่อส่งให้ธนาคารผู้จ่ายตรวจสอบ และตอบหากมีกรณีปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค ระบบจะนำข้อมูลเช็คมูลค่าสูงที่ถูกปฏิเสธการจ่ายเงินออกและคำนวณดุลการหักบัญชีสุทธิใหม่ รวมทั้งส่งข้อมูลเช็ครับเข้าให้ธนาคารสมาชิกเพื่อใช้ในการตัดบัญชีลูกค้า และดำเนินการชำระดุลการหักบัญชีสุทธิผ่านระบบบาทเน็ต ในเย็นวันทำการเดียวกัน ธนาคารสมาชิกออนไลน์ต้องส่งตัวเช็คให้ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อทำการอ่าน คัดแยก และตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้รับระหว่างวัน โดยคัดแยกเป็นรายธนาคาร รายสาขาธนาคาร และเรียงหมายเลขบัญชีให้ธนาคารผู้จ่ายเพื่อใช้ในการตรวจสอบตัวเช็ค

2) รอบการหักบัญชีเช็คคืน (Return Round)

ในวันทำการรุ่งขึ้น ธนาคารสมาชิกจะส่งข้อมูลเช็คที่ตัดบัญชีไม่ได้ พร้อมทั้งเหตุผลการคืนให้ศูนย์หักบัญชีฯ ผ่านเครือข่ายสื่อสารหรือในรูปสื่อข้อมูลประเภทต่าง ๆ เพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนและชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ตเช่นกัน โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะส่งข้อมูลเช็คคืนให้ธนาคารสมาชิกนำไปปลด Hold เพื่อให้ลูกค้าสามารถใช้จ่ายเงินได้ สำหรับตัวเช็คธนาคารสมาชิกจะนำมาคืนกัน ที่ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อให้ธนาคารผู้รับคืนเช็คดำเนินการต่อไป

ระบบ ECS ใช้ข้อมูลเช็คที่ธนาคารสมาชิกส่งเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ประมวลผล จึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือและอุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อใช้อ่านข้อมูลเช็ค รับ/ส่ง และประมวลผลข้อมูลอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นสำหรับระบบงาน คือ ธนาคารสมาชิก ต้องมีเครื่อง Reader/Encoder ที่สาขาเพื่อใช้อ่านข้อมูลที่พิมพ์ใน Code Line ของเช็ค รวมทั้ง พิมพ์ (Encode) จำนวนเงินด้วยหมึก MICR ชนิด E-13B ลงบนเช็คที่ต้องส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ ในช่วงเย็น และต้องมีระบบงานกลางประมวลผลข้อมูลจากสาขาต่าง ๆ เพื่อส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ การรับ/ส่งข้อมูลทำผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ทำหน้าที่เป็น Front end Processor (ECHFEP) ศูนย์หักบัญชีฯ ใช้อุปกรณ์การสื่อสาร (Router)

ซึ่งเชื่อมโยงกับเครื่อง ECHFEP ของธนาคารสมาชิกในการรับ/ส่งข้อมูล และมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เป็น Host เพื่อประมวลผลข้อมูลเช็คที่ธนาคารสมาชิกส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ ตลอดจนใช้ควบคุมการทำงานของเครื่องอ่านและคัดแยกเช็ค (Reader/Sorter) ขนาดความเร็ว 1,700 ฉบับต่อนาที จำนวน 6 เครื่องที่ใช้อ่านข้อมูลบน Code Line ของเช็คที่ธนาคารสมาชิกนำส่งแล้วนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ธนาคารสมาชิกได้นำส่งในระหว่างวันในขณะเดียวกันก็คัดแยกเช็คเป็นรายสาขาธนาคารและเรียงหมายเลขบัญชีระบบ ECS จะทำการคำนวณดุลการหักบัญชีสุทธิและจัดทำข้อมูลเพื่อการชำระดุลผ่านระบบบาทเน็ตในแต่ละวันทำการ โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะดำเนินการนำเงินเข้าหรือหักเงินจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของธนาคารสมาชิกที่ธนาคารแห่งประเทศไทยตามยอดเงินที่แต่ละธนาคารสมาชิกเสียดุลหรือได้ดุลการหักบัญชี ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกที่ได้ดุลจะยังไม่สามารถนำเงินไปใช้ในธุรกรรมใดได้จนกว่าธนาคารแห่งประเทศไทยจะชำระดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนเสร็จสมบูรณ์แล้ว ธนาคารสมาชิกจึงจะสามารถใช้ยอดเงินที่ได้ดุลการหักบัญชีได้

ธนาคารสมาชิกจะเริ่มบริหารเงินได้ตั้งแต่ได้รับดุลการหักบัญชีเบื้องต้น (เวลา ประมาณ 15.45 น.) ธนาคารสมาชิกที่ขาดดุลการหักบัญชีมีเงินในบัญชีไม่เพียงพอสำหรับการชำระดุลก็จะกู้ยืมเงินจากธนาคารอื่น หรือจากตลาดเงินได้ หากไม่สามารถนำเงินเข้าบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ในเวลาที่กำหนด ธนาคารแห่งประเทศไทยจะถือว่าการหักบัญชีครั้งนั้นเป็น โฆษะและคำนวณดุลการหักบัญชีใหม่ โดยไม่นำข้อมูลเช็คที่ธนาคารนั้นเรียกเก็บและถูกเรียกเก็บมาคำนวณด้วย แล้วดำเนินการชำระดุลสุทธิของธนาคารที่เหลือต่อไป ส่วนกรณีที่ไม่สามารถชำระดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะดำเนินการด้วยวิธีเดียวกันแต่จะย้อนกลับไปคำนวณดุลการหักบัญชีในรอบปกติของวันทำการก่อนอีกครั้งหนึ่ง

ศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินงานโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร ธนาคารผู้เรียกเก็บจะเสียค่าธรรมเนียมการใช้บริการหักบัญชีด้วยอิเล็กทรอนิกส์ และคัดแยกเช็คตามรายธนาคารฉบับละ 0.20 บาท สำหรับธนาคารผู้จ่ายฉบับละ 0.40 บาท และหากธนาคารผู้จ่ายประสงค์ให้คัดแยกเช็คตามรายสาขาธนาคารและรายบัญชีเพิ่มเติม จะเสียค่าธรรมเนียมฉบับละ 0.60 บาท

ธนาคารสมาชิกคิดค่าธรรมเนียมการให้บริการใช้เช็คจากลูกค้า บัญชีเงินฝากกระแสรายวันฉบับละ 12 บาท (และลูกค้าต้องชำระค่าอากรฉบับละ 3 บาท) ทั้งนี้ค่าธรรมเนียมการคิดค่าบริการของธนาคารสมาชิกในส่วนนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่ในการพิจารณาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมรวมกับการคิดค่าธรรมเนียมการให้บริการอื่น ๆ ร่วมกับธนาคารพาณิชย์

เพื่อการรักษาความปลอดภัย ระบบจะมีการกำหนดชุดรหัสลับในการรับส่งข้อมูลโดยระบบจะคำนวณค่า Message Authentication Code (MAC) จากข้อมูลที่ธนาคารสมาชิกส่งเข้ามาทุกรายการ แล้วส่งข้อมูลพร้อม MAC เป็นข้อมูลเช็ครับเข้าให้ธนาคารผู้จ่าย เพื่อใช้ในการตัดบัญชีลูกค้าและจัดทำข้อมูลเช็คคืน ส่งให้ศูนย์หักบัญชีในวันทำการถัดไป โดยระบบจะตรวจสอบจากค่า MAC ว่าเป็นข้อมูลเดียวกันกับที่ศูนย์หักบัญชีฯ ส่งให้ นอกจากนี้ กรณีที่ธนาคารสมาชิกไม่สามารถส่งข้อมูลออนไลน์ได้ และต้องส่งข้อมูลในรูปของสื่อบันทึกข้อมูล (Media) แทน ระบบก็จะมีชุดรหัสลับเพื่อใช้สำหรับสื่อบันทึกข้อมูลให้ด้วย

เนื่องจากระบบ ECS ใช้ข้อมูลเช็คในการคำนวณดุลการหักบัญชี ดังนั้น เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการส่งข้อมูลเช็คของธนาคารสมาชิก ระบบจึงมีการคัดแยกข้อมูลเช็คที่มีมูลค่าสูงซึ่งมีผลกระทบกับการชำระดุลการหักบัญชีเพื่อให้ธนาคารผู้จ่ายตรวจสอบและสามารถปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คได้ และชำระดุลการหักบัญชีประจำวันในเวลาประมาณ 17.00 น. ตลอดจนได้มีการกำหนดพิธีปฏิบัติเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินที่ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามปกติด้วย

สำหรับนโยบายการลดความเสี่ยงในการชำระดุลการหักบัญชีนั้น เนื่องจากเช็คมูลค่าสูงซึ่งปกติธนาคารพาณิชย์จะใช้ชำระเงินค่าซื้อขายเงินตราต่างประเทศ และเงินกู้ยืมระหว่างธนาคารมีจำนวนเงินรวมเกินกว่าร้อยละ 80 ของมูลค่าเช็คที่เรียกเก็บในแต่ละวัน ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายที่จะให้ธนาคารพาณิชย์นำรายการดังกล่าวมาโอนผ่านระบบบาทเน็ตเพื่อลดความเสี่ยงของระบบ ECS โดยเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2543

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งศูนย์สำรองเงินที่โรงพิมพ์ธนบัตรพุทธมณฑล สาย 7 เพื่อรองรับกรณีที่เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ส่งผลให้ศูนย์หักบัญชี

อิเล็กทรอนิกส์ไม่สามารถดำเนินการได้ ศูนย์สำรองดังกล่าวจะสามารถดำเนินการหักบัญชีได้ครบวงจรทั้งการรับส่งข้อมูลเช็ค ตลอดจนการอ่านและคัดแยกเช็คด้วยเครื่องอ่านและคัดแยกได้

นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้กำหนดแผนการปฏิบัติงานเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุขัดข้องและเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ตามความรุนแรงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งด้านของธนาคารสมาชิกและศูนย์หักบัญชีฯ เช่น กรณีธนาคารสมาชิกไม่สามารถส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ผ่าน Leased Line ได้ ก็ให้ใช้ Dial-up Line ในการส่งข้อมูลแทน หรือ กรณีธนาคารสมาชิกไม่สามารถส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ทางออนไลน์ได้ ต้องส่งข้อมูลในรูปแบบของสื่อบันทึกข้อมูล (Media) แทน หรือหากธนาคารสมาชิกไม่สามารถจัดทำข้อมูลเช็คเรียกเก็บได้ ต้องนำเช็คเรียกเก็บมาที่ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อจัดทำข้อมูลต่อไป

5.1.2 ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คภายในเขตสำนักหักบัญชี¹

ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการยกระดับสำนักหักบัญชีจังหวัด เพื่อลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินของเช็คภายในจังหวัดจาก 3-7 วันให้เหลือเป็นภายในวันเดียว (One-day Clearing) โดยการขยายเขตการหักบัญชีให้ครอบคลุมทุกอำเภอในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงจากเดิมที่มีการหักบัญชีเฉพาะเช็คภายในอำเภอเมือง นอกจากนี้ได้เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้วยการนำระบบงานคอมพิวเตอร์มาใช้ และปรับปรุงวิธีการชำระดุลหักบัญชีระหว่างธนาคารจากเดิมชำระผ่านผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทยที่คลังจังหวัดเป็นการชำระดุลแบบรวมศูนย์ที่ส่วนกลางผ่านระบบบาทเนต การยกระดับสำนักหักบัญชีจังหวัดมี ระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีปฏิบัติมาตรฐาน ดังนี้

1) ขยายเขตการหักบัญชีให้ครอบคลุมพื้นที่ทุกอำเภอในจังหวัดและจังหวัดข้างเคียง โดยยึดถือเขตเศรษฐกิจที่มีการใช้เช็คระหว่างกันเป็นสำคัญ และอยู่ใน

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คภายในเขตสำนักหักบัญชี [Online], available URL: <http://www.bot.or.th/Thai/PaymentSystems/PSServices/ChequeClearingSys/ProvincialChq/Pages/ProvincialChq.aspx>, 2554 (ตุลาคม, 16).

วิธีที่สาขาธนาคารในอำเภอดังกล่าวสามารถส่งเช็คเข้าหักบัญชีได้ตามวงจรของการหักบัญชีเช็คแบบ One-day Clearing

2) เป็นระบบ One-day Clearing ซึ่งหมายถึง ระบบการหักบัญชีที่การแลกเช็คการชำระดุลระหว่างธนาคาร และการบันทึกบัญชีลูกค้ากระทำในวันเดียวกัน โดยลูกค้าสามารถถอนเงินสดได้ในวันทำการถัดไป

3) มีการแต่งตั้งสาขาหลักเป็นผู้แทนธนาคารในการหักบัญชี

4) ส่งยอดดุลการหักบัญชีประจำวันเข้าชำระดุลที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานใหญ่

5) นำระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยในการปฏิบัติงานบันทึกข้อมูลเช็คและคำนวณดุลการหักบัญชี

6) กรณีเช็คคืนของสาขาในอำเภอรอบนอกหรือสาขาห่างไกลให้ส่งภาพถ่ายเช็คคืนทางโทรสารเพื่อการแลกเปลี่ยนกันในรอบเช็คคืนวันทำการถัดไป และส่งเช็คคืนฉบับจริงตามในรอบการหักบัญชีปกติ จึงจะถือเป็นการคืนเช็คอย่างสมบูรณ์

7) จัดบริการขนส่งเช็คร่วมกันเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานการหักบัญชีของสำนักหักบัญชีจังหวัด ธนาคารสมาชิกของสำนักหักบัญชีในจังหวัดนั้น ๆ ได้ร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์การปฏิบัติงาน บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของธนาคารสมาชิก ตลอดจนบทปรับและการดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องกับระบบ เพื่อให้ธนาคารสมาชิกถือปฏิบัติ โดยสาขาหลักของธนาคารสมาชิกต้องลงนามร่วมกัน เพื่อแสดงความตกลงยินยอมปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ซึ่งระเบียบที่ใช้ในแต่ละจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นข้อกำหนดมาตรฐานที่เหมือนกัน อาจมีข้อแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดบางประการ เช่น อัตราค่าปรับ เป็นต้น

สำหรับการชำระดุลหักบัญชีระหว่างธนาคารของสำนักหักบัญชีจังหวัดต่าง ๆ แบบรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง มีระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการชำระดุลการหักบัญชีระหว่างธนาคารของสำนักหักบัญชีนอกเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2539 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2540 กำหนดอำนาจ หน้าที่ และขอบเขตความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการชำระดุลแก่ธนาคารสมาชิก รวมทั้งกำหนดหน้าที่ให้ธนาคารสมาชิกถือปฏิบัติตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง หลักเกณฑ์

วิธีการ และกำหนดเวลาในการชำระดุลการหักบัญชีระหว่างธนาคารซึ่งออกตามระเบียบว่าด้วยการชำระดุล

สมาชิกของสำนักหักบัญชี ประกอบด้วยธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ และธนาคารที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะที่มีสาขาอยู่ในเขตสำนักหักบัญชี โดยที่สาขานาคารที่เป็นสมาชิกสำนักหักบัญชีอำเภอ สามารถสมัครเป็นสมาชิกสำนักหักบัญชีจังหวัดได้ด้วย

การดำเนินงานประจำวันของระบบการหักบัญชีแบบ One-day Clearing ด้วยระบบคอมพิวเตอร์แบบออนไลน์ พัฒนาโดยธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อรองรับการปฏิบัติงานของธนาคารสมาชิกและสำนักหักบัญชี มีขอบเขตงาน ดังนี้¹

1) รอบการหักบัญชีปกติ

เมื่อสาขานาคารสมาชิกรับฝากเช็คจากลูกค้า จะบันทึกข้อมูลเช็คเข้าระบบเป็นรายฉบับ และคัดแยกเช็คเป็นรายธนาคาร ส่งให้สาขาหลักดำเนินการรวบรวม และจัดส่งตัวเช็คพร้อมสื่อบันทึกข้อมูลเช็คให้สำนักหักบัญชีภายในเวลา 13.00 น. สำนักหักบัญชีจะจัดทำบัญชีการหักบัญชีพร้อมดุลการหักบัญชีรายธนาคารและรายสาขา บันทึกข้อมูลเช็ครับเข้าลงสื่อให้ธนาคารสมาชิกพร้อมรายงาน จากนั้นส่งบัญชีการหักบัญชีที่ได้รวมกับรอบการหักบัญชีเช็คคืนประจำวันแล้ว ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทางสายสื่อสาร (File Transfer) เพื่อชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ตในวันทำการเดียวกัน

2) รอบการหักบัญชีเช็คคืน

ในวันทำการถัดไป สาขานาคารดำเนินการแยกเช็คคืนและนำข้อมูลเช็คคืนพร้อมทั้งเหตุผลการคืนเข้าระบบ กรณีสาขาห่างไกลให้ส่งข้อมูลเช็คคืนพร้อมเหตุผลการคืนและภาพถ่ายเช็คคืนทางโทรสารให้สาขาหลักบันทึกข้อมูลเข้าระบบแทน เมื่อสาขาหลักรวบรวมข้อมูลเช็คคืนของทุกสาขาแล้วส่งให้สำนักหักบัญชีภายในเวลา 9.00 น. สำนักหักบัญชี จะจัดทำบัญชีการหักบัญชีพร้อมดุลการหักบัญชีรายธนาคารและรายสาขา บันทึกข้อมูลเช็คคืนรับเข้าลงสื่อให้ธนาคารสมาชิกพร้อมรายงาน โดยที่ดุลการหักบัญชีที่คำนวณได้ให้พักรอไว้ เพื่อชำระดุลรวมกับรอบการหักบัญชีปกติประจำวันนั้น

¹ปราวณี รุ่งอภิญา, เรื่องเดิม, หน้า 89-90.

เครื่องมือที่รองรับการปฏิบัติงานภายใต้ระบบการหักบัญชีเช็ครายฉบับ แบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1) ด้านสำนักหักบัญชี เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องพิมพ์ Modem เครื่องโทรสาร (Facsimile) ระบบไฟฟ้าสำรอง และสายสื่อสาร

2) ด้านธนาคารสมาชิก เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องพิมพ์ ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดระบบการชำระดุลหักบัญชีเช็คของ สำนักหักบัญชีในต่างจังหวัดที่ยกระดับเป็นสำนักหักบัญชีจังหวัด และสำนักหักบัญชี อำเภอรอบนอกต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศให้เป็นมาตรฐานแบบรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารเงินของธนาคารสมาชิก โดยให้สำนักหักบัญชีทั่วประเทศส่งบพิสูจน์การหักบัญชีที่เข้ารหัส (Encrypt) เพื่อความปลอดภัยของข้อมูลทางสายสื่อสาร (File Transfer) ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยภายในเวลา 15.30 น. เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับข้อมูลบพิสูจน์ฯ ระบบจะถอดรหัส (Decrypt) และตรวจสอบความถูกต้อง เมื่อได้รับข้อมูลครบทุกสำนักหักบัญชี แต่ละสำนักงานภาคของธนาคารแห่งประเทศไทยจะยืนยันฐานะดุลการหักบัญชีสุทธิกับสาขาธนาคารสมาชิกประจำภาค ศูนย์หักบัญชีฯจะยืนยันฐานะสุทธิทั้งประเทศกับสำนักงานใหญ่ ธนาคารสมาชิก ตั้งแต่ 15.30 น. และชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ตในเวลา 16.30 น. ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกที่ได้ดุลสามารถใช้จ่ายเงินได้ทันที

เพื่อลดความเสี่ยงในการชำระดุลการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด ธนาคารแห่งประเทศไทยสนับสนุนให้รวมศูนย์การชำระดุลที่ส่วนกลาง โดยคิดค่าธรรมเนียมในอัตราที่ไม่หวังผลกำไร ปีละ 1,000 บาทต่อ 1 สำนักงานหรือสาขาธนาคาร ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดทำแผนรองรับกรณีฉุกเฉินที่สำคัญ ดังนี้¹

¹วิลาวรรณ วนดุรงค์วรรณ, “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์,” ใน ความเชื่อมั่นในการชำระเงินในระบบดิจิทัล (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ร่วมกับ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2548), หน้า 15-16.

1) กำหนดให้สำนักหักบัญชีจัดหาอุปกรณ์คอมพิวเตอร์สำรอง อุปกรณ์การสื่อสาร และระบบไฟฟ้า ตลอดจนเตรียมพนักงานให้สามารถปฏิบัติงานแทนกัน และปฏิบัติงานในระบบ Manual ได้ รวมทั้งกำหนดให้มีมาตรการป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ ในทำนองเดียวกันกำหนดให้ธนาคารสมาชิกมีเครื่องสำรองไว้ที่สาขาหลัก เพื่อรองรับงาน ของสาขาหลักเองและสาขาย่อยในกรณีอุปกรณ์ขัดข้อง

2) กำหนดแผนการปฏิบัติงานเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุขัดข้องและ เหตุฉุกเฉินทั้งด้านสำนักหักบัญชีและธนาคารสมาชิก ตามสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น กรณี ธนาคารสมาชิกไม่สามารถนำข้อมูลส่งสำนักหักบัญชีได้ตามปกติอันเกิดจากสาขาย่อย หรือสาขาหลักไม่สามารถบันทึกรายการเช็คเรียกเก็บได้ ให้สาขาหลักแจ้งยอดดุลการ เรียกเก็บตามเช็คเป็นยอดรวมรายธนาคารเพื่อนำเข้าระบบที่สำนักหักบัญชี หากสำนัก หักบัญชีไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามปกติให้ใช้ระบบ Manual เป็นต้น

3) กรณีสำนักหักบัญชีไม่สามารถส่งบพิสูจน์ฯ เพื่อการชำระดุลด้วย สายสื่อสารให้ส่งทางโทรสารแทน หากไม่สามารถทำได้ให้แจ้งยอดดุลการหักบัญชีสุทธิ รายธนาคารทางเครื่องมือสื่อสารอื่น เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ วิทยุสื่อสาร หรือในกรณีที่ ไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ให้เลื่อนการชำระดุลเป็นวันทำการถัดไป

5.1.3 ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คสำนักหักบัญชี

ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีจังหวัดจะดำเนินการ หักบัญชีเช็ค ดราฟท์ ตัวแลกเงิน และตัวสัญญาใช้เงินในกรณีที่สาขาของธนาคารผู้ส่ง เรียกเก็บและสาขาของธนาคารผู้จ่ายอยู่ต่างเขตสำนักหักบัญชีกัน ซึ่งการเรียกเก็บเงินตามเช็ค ข้ามเขตสำนักหักบัญชี ธนาคารผู้เรียกเก็บมี 2 ทางเลือกในการเรียกเก็บเงินตามเช็ค กล่าวคือ วิธีแรก คือ ธนาคารผู้รับฝากเช็คจะส่งเช็คให้สาขานาการตนที่อยู่ใน เขตสำนักหักบัญชีที่สาขานาการผู้จ่ายตั้งอยู่เป็นผู้เรียกเก็บผ่านสำนักหักบัญชีจังหวัด ด้วยระบบการหักบัญชี One-day Clearing ตาม เมื่อทราบผลการเรียกเก็บ สาขานาการ ผู้เรียกเก็บจะแจ้งผลให้สาขานาการผู้ส่งเรียกเก็บทราบ

วิธีที่สอง ซึ่งมักจะใช้ในกรณีที่ธนาคารผู้รับฝากเช็คไม่มีสาขาในท้องถิ่น เดียวกับสาขานาการผู้จ่าย ธนาคารผู้เรียกเก็บจะส่งเช็คเพื่อเรียกเก็บผ่านสำนักงานใหญ่ ของธนาคารผู้จ่าย ณ ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะประมวลผลข้อมูล

บุคลากรเรียกเก็บเงินสุทธิต่อธนาคารสมาชิก และเมื่อเรียกเก็บได้ ธนาคารผู้จ่ายจะแจ้งผลการเรียกเก็บเงินนั้นต่อธนาคารคู่กรณีและบันทึกข้อมูลส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีระหว่างธนาคาร และชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ต

ในปัจจุบันธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บดำเนินการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีได้ 2 วิธี คือ

1) ธนาคารผู้รับฝากเช็คจะส่งเช็คให้สาขาธนาคารตนที่อยู่ในเขตสำนักหักบัญชีที่สาขาธนาคารผู้จ่ายตั้งอยู่เป็นผู้เรียกเก็บผ่านสำนักหักบัญชีจังหวัดด้วยระบบการหักบัญชี One-day Clearing ตาม เมื่อทราบผลการเรียกเก็บ สาขาธนาคารผู้เรียกเก็บจะแจ้งผลให้สาขาธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บทราบ ภายใน 5 วันทำการนับถัดจากวันรับฝากเช็ค

2) เรียกเก็บผ่านสำนักงานใหญ่ของธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บ ที่กรุงเทพมหานคร โดยวิธีเรียกเก็บแบบต้นทาง 3 วันทำการ ผ่านระบบ B/C-3D ซึ่งจะใช้เวลาในการเรียกเก็บ 3 วันทำการ นับจากวันแลกเปลี่ยนเช็ค

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชี พ.ศ. 2546 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2548 และ พ.ศ. 2550 เพื่อกำหนดกำหนดอำนาจหน้าที่ และขอบเขตความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการชำระดุลแก่ธนาคารสมาชิก และกำหนดหน้าที่ให้ธนาคารสมาชิกถือปฏิบัติในการจัดทำข้อมูลยอดดุลเช็คที่เรียกเก็บเงินได้ เพื่อกำหนดชำระดุลภายในเวลาที่กำหนด

สมาชิกในระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีต้องมีคุณสมบัติเป็นธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ หรือเป็นธนาคารที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้น ซึ่งสามารถแยกธนาคารสมาชิกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) สมาชิกสามัญ หมายถึงธนาคารที่ทำหน้าที่ทั้งธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บและธนาคารผู้จ่าย ทั้งนี้ในฐานะธนาคารผู้จ่ายต้องมีสาขาธนาคารที่ทำหน้าที่จ่ายเงินได้ในทุกเขตสำนักงาน ธปท. และสมาชิกได้รับค่าธรรมเนียมในการเรียกเก็บ

2) สมาชิกสมทบ หมายถึงธนาคารที่ทำหน้าที่เป็นธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บ แต่ไม่มีสาขาธนาคารที่ทำหน้าที่จ่ายเงินได้ในทุกเขตสำนักงาน ธปท. และสมาชิกไม่ได้รับค่าธรรมเนียมในการเรียกเก็บ

ขั้นตอนการเรียกเก็บเงินตามเช็คเขตสำนักหักบัญชี คือ สาขาหลักของธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บจะส่งเช็คไปยังสำนักหักบัญชีเพื่อเรียกเก็บแทนสาขาย่อย และสาขาหลักของธนาคารผู้จ่ายจะเป็นผู้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของตัวเช็ค เพื่ออนุมัติตัดจ่ายเงินจากบัญชีของลูกค้า

1) รอบการหักบัญชีปกติ (Normal Round)

ธนาคารนำเช็คที่รับฝากไว้ในวันก่อนหน้าหรือในวันนั้นหากทันเวลามาแลกเปลี่ยนกันในรอบการหักบัญชีในวันนั้น โดยสาขาหลักจะรวบรวมข้อมูลเช็คที่ธนาคารส่งออกทั้งหมดบันทึกลงแผ่น Diskette และนำข้อมูลเช็คส่งออกและตัวเช็คที่คัดแยกเป็นรายธนาคารมาแลกเปลี่ยนกันที่สำนักหักบัญชี เพื่อประมวลผลดุลการหักบัญชีฯ และข้อมูลเช็ครับเข้า รวมทั้งพิมพ์รายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้แก่ธนาคารสมาชิก การส่งข้อมูลในกรุงเทพมหานคร นั้น ให้สำนักงานใหญ่หรือศูนย์ปฏิบัติการของธนาคารสมาชิกแต่ละแห่งส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยวิธี File Transfer ผ่านระบบ Electronic Financial Service (EFS)

2) รอบการหักบัญชีเช็คคืน

เมื่อธนาคารสมาชิกนำเช็คมาแลกเปลี่ยนกันในวันที่ 1 แล้วธนาคารผู้จ่ายจะนำเช็คไปดำเนินการภายในเกี่ยวกับตัวเช็ค คือ การตรวจสอบลายมือชื่อ หากมีเช็คคืนธนาคารผู้จ่ายจะต้องแจ้งผลเช็คคืนและส่งตัวเช็คคืนในวันที่ 3 สำหรับสาขาธนาคารผู้จ่ายที่อยู่ห่างไกลจากสำนักหักบัญชีไม่สามารถส่งตัวเช็คคืนได้ทันในวันที่ 3 ให้ส่งภาพเช็คคืนทางโทรสารมาก่อนแล้วส่งตัวเช็คคืนในวันที่ 4 เป็นอย่างช้า โดยธนาคารสมาชิกจะต้องใช้แบบฟอร์มแจ้งเช็คคืนทางโทรสารเพื่อประกอบการคืนเช็คทางโทรสาร

ธนาคารสมาชิกจะต้องมีเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องพิมพ์ Smart Card Card Reader และสายสื่อสารเพื่อเชื่อมต่อกับ BOT Web Portal โดยใช้ในการส่งข้อมูลผ่านระบบ Electronic Financial Service (EFS)

การชำระดุลระหว่างธนาคารจะดำเนินการในวันที่ 3 ผ่านระบบบาทเน็ต โดยดุลการหักบัญชีเป็นดุลการหักบัญชีเช็คเรียกเก็บในวันที่ 1 หักกลับด้วยดุลการหักบัญชีเช็คคืนในวันที่ 3 และชำระดุลในเวลา 13.00 น. หลังจากการชำระดุลระหว่างธนาคาร

สมาชิกเสร็จเรียบร้อยแล้ว ธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บจะต้องนำเงินเข้าบัญชีผู้ฝากเงินภายในวันที่ทราบผลเช็คคืน

ธนาคารแห่งประเทศไทย จะคิดค่าธรรมเนียมในการดำเนินการระบบเช็คเรียกเก็บข้ามเขตสำนักหักบัญชีแบบต้นทาง 3 วันทำการ จากธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บรายการละ 0.60 บาท สำหรับธนาคารสมาชิกจะคิดค่าธรรมเนียมการเรียกเก็บเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีจากลูกค้าผู้ฝากเช็ค 0.1% ของมูลค่าเงินตามหน้าเช็ค และขั้นต่ำ 10 บาท

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดแผนการปฏิบัติงานเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุขัดข้องและเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ตามความรุนแรงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งด้านของธนาคารสมาชิกและศูนย์หักบัญชีฯ เช่น กรณีระบบเครือข่ายของธนาคารสมาชิกขัดข้องไม่สามารถส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ให้ใช้ระบบเครือข่ายสำรองในการส่งข้อมูลแทน กรณี BOT Web Station ของธนาคารสมาชิกขัดข้อง ให้ธนาคารสมาชิกนำเตรียมข้อมูลเพื่อนำมาส่งเข้าระบบที่ BOT Web Station ณ ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์แทน กรณีระบบงานเตรียมข้อมูลของธนาคารสมาชิกขัดข้อง ให้ใช้ระบบงานเตรียมข้อมูลสำรองหรือมาใช้โปรแกรม B/C Stand Alone ที่ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์

5.2 ระบบการหักบัญชีเช็คด้วยภาพเช็คและระบบการจัดเก็บภาพเช็ค

ระบบปัจจุบันที่ใช้อยู่เก่ามากแล้วอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เสื่อมสภาพไปมาก ถ้าสมมุยทำให้มีข้อจำกัดในการพัฒนาเพื่อรองรับระบบการหักบัญชี ธนาคารแห่งประเทศไทย จึงกำหนดให้มีระบบการเรียกเก็บเช็คแบบใหม่มาใช้ คือ ระบบการหักบัญชีเช็คด้วยภาพเช็คและระบบการจัดเก็บภาพเช็ค (Imaged Cheque Clearing and Archive System--ICAS) คือ ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างธนาคาร โดยใช้ภาพเช็คในกระบวนการเรียกเก็บแทนการใช้ตัวเช็คจริง ระบบ ICAS ประกอบด้วย 2 ส่วน โดยส่วนแรกทำหน้าที่ในการเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างธนาคาร และส่วนที่ 2 ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการจัดเก็บข้อมูลและภาพเช็คซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งช่วยให้การค้นหา

ข้อมูลและภาพเช็คทำได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ซึ่งวัตถุประสงค์ของธนาคารแห่งประเทศไทยที่นำระบบดังกล่าวมาใช้มีดังนี้¹

1) เพื่อย่นระยะเวลาการเรียกเก็บเงินตามเช็คทั่วประเทศให้เหลือ 1 วันทำการ ซึ่งรวมถึงการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชี ที่ปัจจุบันต้องใช้เวลาในการเรียกเก็บ 3-5 วันทำการ

2) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คของไทยให้มีมาตรฐานเทียบเท่าระดับสากล และเสริมศักยภาพการแข่งขันของประเทศ

นโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทยในการพัฒนาระบบ ICAS นั้น ได้พัฒนา ภายใต้นโยบาย One-day Clearing; One Cheque Clearing System; และ One Clearing House กล่าวคือ

(1) One-day Clearing ด้วยการที่ระบบ ICAS เป็นระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพ ซึ่งไม่มีการขนส่งตัวเช็คในกระบวนการเรียกเก็บ จึงทำให้ระบบ ICAS สามารถลดระยะเวลาในการเรียกเก็บเงินตามเช็คทั่วประเทศให้เหลือเพียง 1 วันทำการได้

(2) One Cheque Clearing System เมื่อใช้งานระบบ ICAS แล้ว จะทำให้ประเทศไทยสามารถรวมระบบการหักบัญชีเช็คจากปัจจุบันที่มี 3 ระบบงาน ได้แก่ ระบบการหักบัญชีเช็คเรียกเก็บระหว่างธนาคารในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ระบบ ECS) ระบบการหักบัญชีเช็คในต่างจังหวัด และระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชี ให้เหลือเพียงระบบเดียว คือ ระบบ ICAS

(3) One Clearing House การเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยระบบ ICAS ทำให้สามารถใช้ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ ที่กรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียว ในการทำหน้าที่หักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารทั่วประเทศได้ เปรียบเทียบกับปัจจุบันที่ต้องใช้สำนักหักบัญชีกว่า 80 แห่งทั่วประเทศในการดำเนินการที่กล่าว

---

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, ระบบการหักบัญชีเช็คด้วยภาพเช็คและระบบการจัดเก็บภาพเช็ค [Online], available URL: <http://www.bot.or.th/Thai/PaymentSystems/PSServices/ChequeClearingSys/ICAS/Pages/ImagedCheque.aspx>, 2554 (ตุลาคม, 15).

5.2.1 แผนการดำเนินการระบบ ICAS

ธนาคารแห่งประเทศไทย มีกำหนดที่จะเริ่มใช้งานระบบ ICAS ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปริมาณเช็คสูงถึงร้อยละ 70 ของปริมาณเช็คทั้งประเทศ) เป็นลำดับแรกภายในปี 2554 หลังจากนั้นจะทยอยขยายผลการใช้งานไปในส่วนภูมิภาคจนครบทุกจังหวัดทั่วประเทศภายในปี 2555 ซึ่งจะทำให้ระบบการหักบัญชีเช็คทั่วประเทศเป็นระบบเดียวและการเรียกเก็บเงินตามเช็คทั่วประเทศสามารถทราบผลได้เพียง 1 วันทำการ

แผนการใช้งานระบบ ICAS	กำหนดเวลา
เริ่มใช้งานในเขต กทม. และปริมณฑล	ภายในปี 2554
ขยายผลการใช้งานครบทั่วทั้งประเทศ	ภายในปี 2555

5.2.2 ประโยชน์ของระบบ ICAS

การใช้งานระบบ ICAS มีประโยชน์ต่อภาคส่วนของประเทศไทย ดังนี้

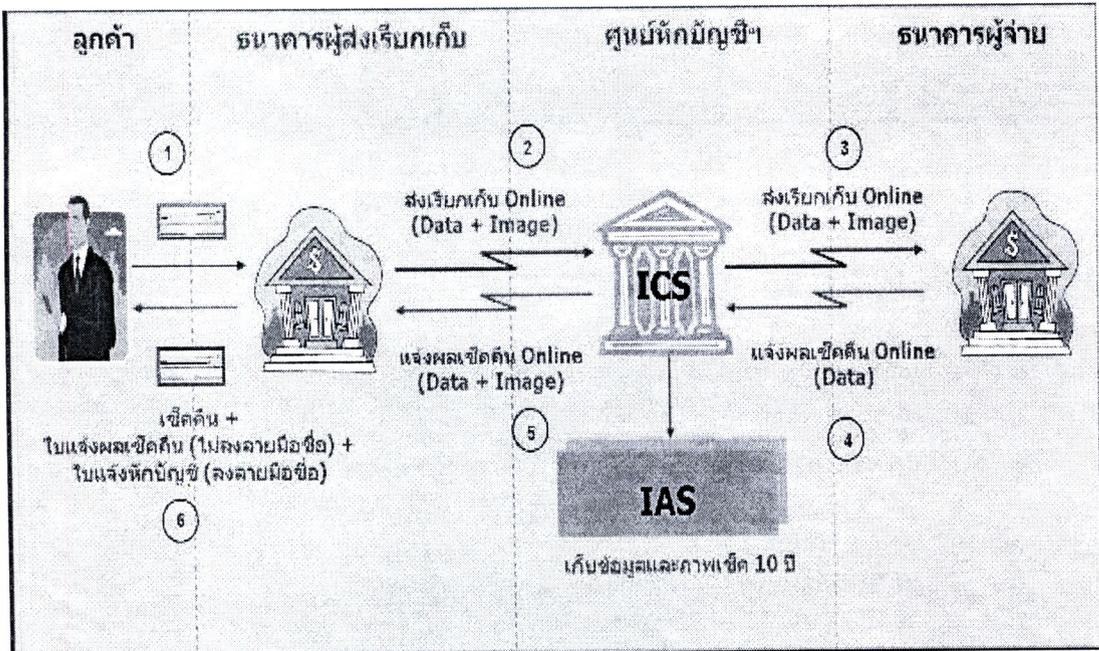
1) ภาคธุรกิจและประชาชนผู้ฝากเช็ค

(1) สามารถเรียกเก็บและถอนใช้เงินตามเช็คทั่วประเทศได้ภายใน 1 วันทำการ ซึ่งรวมไปถึงการเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามจังหวัดด้วย ซึ่งปัจจุบันต้องใช้เวลาในการเรียกเก็บประมาณ 3-5 วันทำการ

(2) ขยายเวลาการรับฝากเช็คเพิ่มขึ้นประมาณ 1½ ชั่วโมง จากปัจจุบันที่ธนาคารปิดรับฝากที่ประมาณ 13.00-14.00 นาฬิกา จะขยายเวลาเป็น 14.30-15.30 นาฬิกา หรือใกล้เคียงเวลาปิดทำการของธนาคาร

(3) ร่นกำหนดเวลาของธนาคารที่ให้ลูกค้าสามารถถอนใช้เงินตามเช็คที่ฝากได้เร็วขึ้นจากปัจจุบันที่ประมาณเวลา 13.00-14.00 นาฬิกา จะเร็วขึ้นเป็นประมาณ 12.00 นาฬิกา

ภาพที่ 1 กระบวนการเรียกเก็บเงินตามเช็คในระบบ ICAS

5.2.4 มาตรฐานภาพเช็คที่ส่งเรียกเก็บในระบบ ICAS

ภาพเช็คที่ส่งเรียกเก็บผ่านระบบ ICAS ต้องมีคุณสมบัติที่เอื้อให้ธนาคารผู้จ่ายสามารถตรวจสอบความสมบูรณ์ของเช็คและลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายจากภาพเช็คได้อย่างชัดเจน รวมทั้งต้องมีขนาดของ File ภาพที่ไม่ใหญ่เกินไปเพื่อให้สามารถส่งผ่านระบบ Online ได้อย่างรวดเร็ว

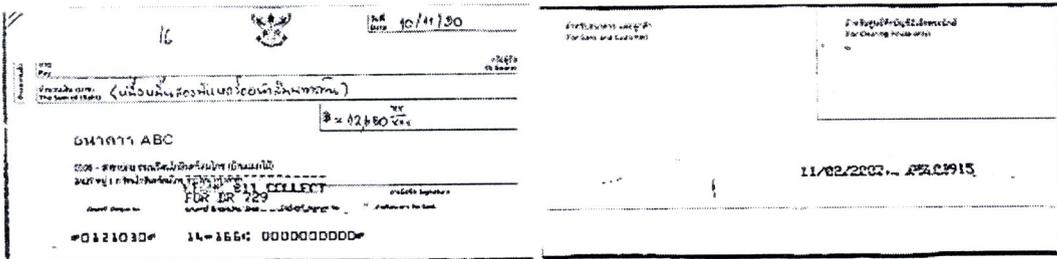
รพท. ได้กำหนดให้เช็คที่จะส่งเข้าเรียกเก็บผ่านระบบ ICAS แต่ละฉบับต้องจัดทำเป็นภาพเช็คจำนวน 3 ภาพ คือ ภาพที่ 1 เป็นภาพ Grayscale ด้านหน้าของเช็ค และภาพที่ 2 และ 3 เป็นภาพ Black & White ด้านหน้าและด้านหลังของเช็ค (รายละเอียดตามตารางด้านล่าง)

ประเภทของภาพ	ด้านหน้า/ ด้านหลัง	ความ ละเอียด	File Format	จำนวน ภาพ	ขนาดไฟล์ (KB)
1. Grayscale	เฉพาะด้านหน้า	100 dpi	JPEG	1	45.24
2. Black & White	ด้านหน้าและหลัง	200 dpi	TIFF	2	17.84
			จำนวนภาพทั้งสิ้น	3	64.08

หมายเหตุ :

- ภาพเช็ท Grayscale ด้านหน้า ใช้เพื่อตรวจสอบการแก้ไขและการปลอมแปลงเช็ท
- ภาพเช็ท Black & White ด้านหน้าและหลัง ใช้เพื่อตรวจสอบลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายและการสลักหลัง

Grayscale (front)
100 dpi

Black & White (front) 200 dpi

Black & White (rear) 200 dpi

ภาพที่ 2 ตัวอย่างมาตรฐานภาพเช็ทของระบบ ICAS

5.2.5 การรักษาความปลอดภัยบนตัวเช็ท

การรักษาความปลอดภัยสำหรับเช็ท ประกอบด้วย การป้องกันการปลอมแปลงเช็ทและการป้องกันการแก้ไขข้อความบนตัวเช็ท ดังต่อไปนี้

1) การป้องกันการปลอมแปลงเช็ท

กระดาษที่ใช้พิมพ์เช็ทต้องเป็นกระดาษ CBS 1 (London Clearing Banks Paper Specification No. 1) และต้องมีลายน้ำกลาง (Common Watermark) ซึ่งเป็นลายน้ำที่มีรูปแบบตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด และมีขนาดความกว้างและ

ความสูงไม่น้อยกว่า 2 เซนติเมตร ฝังอยู่ในเนื้อกระดาษและกระจายอยู่ทั่วไปบนตัวเช็ค โดยในเช็คแต่ละฉบับจะต้องมีลายน้ำกลางเต็มรูปอย่างน้อย 1 รูป และสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อยกขึ้นส่องกับแสงสว่าง ทั้งนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับธนาคารผู้รับฝากเช็คในการตรวจสอบเช็คของธนาคารอื่นที่ลูกค้านำมาฝาก

ธนาคารผู้ออกเช็คสามารถใส่ลายน้ำที่มีรูปแบบเฉพาะของแต่ละธนาคารไว้ควบคู่กับลายน้ำกลางได้ เพื่อประโยชน์ในการควบคุมภายในของธนาคารผู้ออกเช็คเอง โดยลายน้ำดังกล่าวต้องไม่อยู่ติดหรือทับลายน้ำกลาง

ภาพที่ 3 รูปลายน้ำกลาง (Common Watermark) บนเช็ค (สามารถมองเห็นได้เมื่อยกส่องกับแสงสว่าง)

2) การป้องกันการแก้ไขข้อความบนตัวเช็ค

(1) กระดาษที่ใช้ในการพิมพ์เช็คจะต้องเป็นกระดาษ CBS 1

ประเภท Laser Grade กล่าวคือ เป็นกระดาษ CBS 1 ที่มีการเคลือบผิวด้วยกรรมวิธีพิเศษ เพื่อให้เกิดการยึดเกาะ โทเนอร์ (Toner) ได้ดี สามารถป้องกันการขูดลอก ลบ หรือแก้ไขข้อมูลที่พิมพ์จากเครื่องพิมพ์เลเซอร์ โดยทิ้งร่องรอยให้เห็นได้อย่างชัดเจน

(2) ข้อความ/ลวดลายบนตัวเช็คที่พิมพ์ด้วยหมึกที่มีคุณลักษณะพิเศษ

(3) การใช้ลวดลาย/การออกแบบที่มีลักษณะพิเศษ

5.2.6 การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบ ICAS

ระบบ ICAS ใช้ Hashing (หรือ Digital Fingerprinting) (Hashing เป็นกระบวนการในการแปลงข้อมูลตั้งต้น (Input Message) ผ่าน Hash Function ให้เป็น Fixsize String ที่เรียกว่า Hash Value ซึ่งคุณสมบัติของ Hash Function นั้นจะต้อง

- 1) ง่ายในการคำนวณ
- 2) ยากที่จะคำนวณค่าข้อมูลตั้งต้นจากค่า Hash Value และ
- 3) ยากที่ข้อมูลตั้งต้นต่างกันจะได้ค่า Hash Value เท่ากัน

และ Digital Signature [Digital Signature คือ ลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูล (Data Integrity) รวมทั้งใช้ในการยืนยันการทำธุรกรรมของเจ้าของลายมือชื่อ (Non-repudiation)] ในการควบคุมเรื่องความถูกต้องของข้อมูลเช็คและภาพเช็ค (End-to-end Data Integrity Control) รวมทั้งการพิสูจน์การทำธุรกรรม (หรือ Non-repudiation) ของธนาคารผู้ส่งข้อมูลเช็คและภาพเช็คเข้าระบบ ICAS นอกจากนี้ยังมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยด้านอื่น ๆ เช่น การยืนยันตัวตนบุคคลก่อนการเข้าใช้งาน การจัดการสิทธิ์ การจัดเก็บข้อมูลจราจร การจัดเตรียมระบบและเครือข่ายสำรอง เป็นต้น เพื่อให้ระบบ ICAS ดำเนินการอย่างมั่นคงปลอดภัย